

AHMED SÛÎ
HAYATI VE ŐİRLERİ

**AHMED SÛZÎ
HAYATI VE ŐİRLERİ**

Doç. Dr. Alim Yıldız

Sivas 2011

Doç. Dr. Alim YILDIZ

1968 yılında Sivas'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta, yüksek öğrenimini M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı fakültede Türk-İslam Edebiyatı alanında yüksek lisans yaptı. İstanbul, Aydın ve İzmir'de öğretmenlik görevinde bulundu. 1998 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı anabilim dalında araştırma görevlisi oldu. Doktora çalışmasını Dokuz Eylül Üniversitesi'nde tamamladı (2002). 2004'te Yardımcı Doçent, 2006'da Doçent oldu. Halen Cumhuriyet Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Değişik gazete ve dergilerde şiir ve yazıları yayımlandı. Muştu ve Buruciye Edebiyat dergilerinde yayın yönetmenliği, Sultaneşehir dergisinde sanat danışmanlığı görevini üstlendi. Şiirlerinden bir kısmı bestelendi. "Şair ve yazar M. Akif İnan Şiir Yarışması"nda birincilik ödülü aldı.

Af Dilekçesi, Sevda Nöbetleri ve Yeniden Söylenen (Sivas 2008) isimli üç şiir kitabı ile *Sivaslı Şairler Antolojisi, Türk İslam Edebiyatı, İlahiyat Fakültesi Dergileri Makale ve Yazarlar Fihristi, Kırk Hadis, Üç Bülbülden Güllerin Efendisine, Fenâyî Cennet Efendi Divanı, Şiirin Gölgesinde, Şuara Meclisi* gibi onun üzerinde yayımlanmış kitabı ile editörlüğünü yaptığı *Vicdan Gazetesi, Tıpkı Basım ve Yeni Harflerle, Bir Gönül Eri İhramcızade İsmail Hakkı, Çeşitli Yönleriyle Kerbela* isimli çalışmaları bulunmaktadır. Türkiye Yazarlar Birliği üyesi olan yazarın *Af Dilekçesi* adlı bir şiir kaseti ile çeşitli dergilerde yayımlanan ilmî makaleleri vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
GİRİŞ.....	9
AHMED SÛZÎ, HAYATI VE ESERLERİ.....	9
A. AHMED SÛZÎ'NİN HAYATI	11
B. ESERLERİ	13
I. BÖLÜM	15
EDEBİYATIMIZDA MENÂKİBNÂMELER VE SÛZÎ'NİN ABDULVEHHÂB GÂZÎ MENKİBESİ	15
1. Edebiyatımızda Menâkıbnâmeler	17
2. Sûzî'nin Abdulvehhâb Gâzî Menkıbesi.....	21
3. Metin.....	24
II. BÖLÜM.....	33
EDEBİYATIMIZDA PENDNÂMELER VE SÛZÎ'NİN PENDNÂMESİ.....	33
1. Edebiyatımızda Pendnâmeler	35
2. Sûzî'nin Pendnâmesi.....	36
3. Metin.....	38
III. BÖLÜM.....	47
EDEBİYATIMIZDA SÛLEYMÂNNÂME VE SÛZÎ'NİN SÛLEYMÂNNÂMESİ.....	47
1. Edebiyatımızda Süleymânnâme.....	49
2. Sûzî'nin Süleymânnâmesi.....	50
3. Metin.....	60
IV. BÖLÜM.....	107
EDEBİYATIMIZDA KASÎDE-İ BÜRDE TERCÜMELERİ VE SÛZÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE TERCÜMESİ.....	107
1. Edebiyatımızda Kasîde-i Bürde Tercümeleri.....	109
2. Ahmed Sûzî'nin Kasîde-i Bürde Tercümesi.....	111
3. Metin.....	113

SONUÇ.....	127
BİBLİYOGRAFYA	129
EKLER.....	133

ÖNSÖZ

1765-1830 yılları arasında yaşamış olan Ahmed Sûzî, mutasavvıf bir şairdir. Şemseddin Sivasî'nin torunlarından ve onun Sivas'ta kurmuş olduğu Halvetî dergâhında şeyhlik görevinde bulunarak önemli eserler kaleme almıştır. Hakkında çeşitli defalar yüksek lisans tezleri hazırlanmış olmasına rağmen hayatıyla ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır.

Hazırlanan tez çalışmalarında beş eseri olduğu bilgisi verilmekte ve bu eserlerden *Kasîde-i Bürde Tercümesi*'nin kaynaklarda yer almasına rağmen kütüphanelerde bulunamadığı ifadesi yapılan tezlerde tekrar edilmektedir.

Bulunamadığı ifade edilen bu eserin iki nüshası ile sözkonusu tezlerde hiç değinilmeyen *Vasiyetnâme*, *Süleymânâme* ve *Menkıbe-i Abdülvehhab Gazi* isimlerini taşıyan ve ilki mensur diğer ikisi manzum olan üç ayrı eseri tarafımızdan tespit edilmiştir. Böylece müellifin eser sayısı sekize çıkmıştır.

Söz konusu bu eserler, dergâhın son şeyhi olan Hüseyin Şemsi Güneren'in oğlu Fatih Güneren tarafından Süleymâniye Kütüphanesi'ne bağışlanan ve dijital bir kopyası da tarafımıza verilen eserler içerisinde bulunmaktadır.

Tespit edilen bu eserlerle birlikte Ahmed Sûzî hakkında yeni bir çalışma yapılması zarureti de ortaya çıkmıştır.

İlk başta, öncelikle edebiyatımızda az işlenen ve Kur'ân-ı Kerim'deki Hz. Süleymân kıssasından hareketle oluşturulan *Süleymânâme* isimli eseri yayımlamak ve böylelikle bu eseri edebiyat âlemine duyurmak maksadıyla bir makale olarak başladığımız bu çalışma, söz konusu mesnevînin hacmi de gözönünde bulundurularak, şairin diğer iki mesnevîsi ve *Kasîde-i Bürde Tercümesi*'yle birlikte bir kitap haline getirilmiştir.

Bu eserin ortaya çıkmasına vesile olan Dr. Fatih Güneren Bey'e ve diğer çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmam sırasında da kendilerini çoğu zaman ihmal ettiğim kıymetli eşim ve sevgili çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Alim Yıldız

Sivas, Ocak 2011

GİRİŞ

AHMED SÛZÎ, HAYATI VE ESERLERİ

A. AHMED SÛZÎ'NİN HAYATI

Asıl adı Ahmed'tir. Şiirlerinde Sûzî mahlasını kullanmıştır. 1765 yılında Sivas'ta doğmuştur. Şemseddin Sivasî'nin 6. kuşak torunlarından. Halvetiye tarikatının Sivasiye koluna mensuptur. Tekke çevresinde yetişmiştir. Kaynaklarda eğitimine dair net bir bilgi yoksa da Sivas'ta dönemin âlimlerinden dersler almıştır. Alet ilimlerini Hadimî'den, tasavvuf ilmini de Abdülmecid Sivasî'den almıştır¹. Divanı'nda ilim tahsili için birkaç yıl gurbette gezdiğinden bahsetmesine rağmen bu yerlerin nereler olduğu belli değildir. Henüz on dokuz yaşındayken hicri 18 Rebiü'l-âhir 1198 (m. 10 Mart 1783) tarihinde Sivas'tan hac farizasını yerine getirmek üzere ayrılmıştır. Önce İstanbul'a giderek buradan bir gemi ile yola çıkmıştır. Yolculuk sırasında Kahire'ye uğrayarak burada birkaç gün kalmıştır. Medine'de 72 gün kalan Sûzî, bu yolculuğu, Divan'ında yer alan 39 beyitlik bir Hacnâme'de anlatmaktadır. Dönüşünde karayoluyla Şam'a uğrayıp oradan da Sivas'a ulaşmıştır. Hac farizasından döndükten bir süre sonra Sivasî dergâhının postnişini olmuştur. Bu göreve ne zaman geçtiği tam olarak belirtilmese de Divan'da bulunan bir beyitte annesinin vefat tarihinden bir süre sonra olduğu bilgisi mevcuttur. Annesi 1211'de (m. 1798) vefat etmiştir. Buna göre Sûzî 1798 veya 1799'da postnişin olmuş olmalıdır. Hicri 1246² (m. 1830) senesinde vefat ettiğine göre otuz yıl kadar bu görevi sürdürmüştür.

Babası Şeyh Ömer Efendi'den sonra dergâhın şeyhi olmuştur. Sûzî'nin tasavvuf ilmini kendisinden öğrendiği bildirilen Abdülmecid Sivasî, “Şeyhi” mahlasını kullanan

¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C.I, s. 89.

² Bağdatlı İsmail Paşa, *İzahü'l-meknûn fi'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, İstanbul 1947, C. II, s. 549; aynı müellif, *Hedîyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul, C. I, s. 186.

büyük dedesi Abdülmecid Sivâsî değildir. Tarihlerimizde Kadızadeliiler-Sivasîler tartışması olarak bilinen Medrese-Tekke çatışmasının taraflarından biri olan Abdülmecid Sivasî 1049 (m. 1639)'da İstanbul'da vefat etmiştir. Hiç evlenmemiş olan³ Sûzî'nin cenazesi Meydan Camii'nin kuzey batısında bulunan türbeye büyük ceddî Şemseddin Sivasî'nin yanına defnolunmuştur⁴.

Şiirlerinde pek başarılı olduğu söylenemez. Nitekim kendisi de divanın sonunda yer alan uzunca bir manzûmede “Gerçi nâ-mevzun mühmel çok-durur bunda kelâm” mısraı ile şiirlerinin sanat değerinin fazla olmadığını ifade etmiş, İbnülemin Mahmut Kemal de “Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz” sözünü bu konuda iştirakini belirtmiştir⁵. Divanında hem aruz hem de hece veznini kullanan Sûzî, aruz vezninde başarılı değildir, hece ile yazdıklarında daha başarılıdır⁶.

Mutasavvıf bir şair olan Ahmed Sûzî'nin şiirlerinde Yunus Emre, Şemseddin Sivâsî ve Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi mutasavvıfların etkisi⁷ bariz bir şekilde görülür.

Kaynaklarda kendisinin kimleri etkilediğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bir mecmua içinde rastladığımız “Abdurrahîm Çelebizâde Elbistânî efendinin hünkâr Sûzî efendimize ta‘aşşuknâmesidir” başlığıyla yer alan ve

Ol kerâmet bahrı bî-pâyan devletlü sultâna
Ki ya‘ni Sûzi-i cân-bahş-ı cânân merd-i Rahmân’a

³ Bkz. M. Fatih Güneren, *Sivasî Şiirleri*, İstanbul 2005, s. 19.

⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1988 (3. Baskı), C. III, s. 1743-44.

⁵ Hasan Aksoy, “Sûzî”, *DİA*, İstanbul 2010, C. 38, s. 4.

⁶ Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964, C. I, s.613.

⁷ Bkz. Mehmet Gökaş, *Sûzî Divanı'nın Dinî ve Tasavvufî Tahlili*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996, s. 4.

Cesâret eyledim ben hâk-i na‘l-i pâyna bu dem
Gözüm yaşıyla yazdım ‘arz-ı ahvâlîm fakîrâne

beyitleriyle başlayan ve tamamı 47 beyit olan bir kasîde bulunmaktadır⁸. Elbistanlı olduğu anlaşılan ve hayatı hakkında bilgi sahibi olmadığımız Abdurrahim Çelebizâde, Ahmed Suzî'nin müridânından olmalıdır.

B. ESERLERİ

Anlaşılır ve sade bir dil kullanan şairin şiirlerinden bir kısmı çeşitli bestekârlar tarafından ilahi formunda bestelenmiştir⁹. Müellifin bilinen beş eseri vardır. Bunlar; Farsça Divan, Türkçe Divan, Sülûknâme-i Sûzî, Kasîde-i Bürde Tercümesi ve Pendnâme-i Sûzî'dir.

Bunların dışında Süleymânnâme isimli bir mesnevîsi ve mensur Vasiyetnâme ile manzum Abdulvehhâb Gâzî Menkıbesi de tarafımızdan tespit edilmiştir. Buna göre Sûzî'nin toplam sekiz eseri bulunmaktadır.

1. Farsça Divan: Süleymâniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümünde 2646 numarada kayıtlı olan bu eser 44 varaktan ibaret ve 1071 beyittir¹⁰.

2. Türkçe Divan: Şair bu eseri 1235 (1820) tarihinde tamamlamıştır. Eski harflerle basılmış olan bu divanın baş tarafında Şemseddin Sivâsî'nin Mevlid'i de yer almaktadır. Divanın yazma eser kütüphanelerinde çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bu nüshalar Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümü ve Osman Huldî Öztürkler ile Hüsrev Paşa Kütüphanesi Mihrişah Sultan bölümünde kayıtlıdır. Bu

⁸ Süleymâniye Kütüphanesi, H. Semsî-F. Guneren Blm. No: 109, yk. 3b-4a.

⁹ Bkz. A. Hakkı Türabi, *Sivasi İlahiler*, Sivas 2010.

¹⁰ Ayşe Ulusoy, *Ahmed Suzî Divanı*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2004, s. 12.

divanda toplam 451 şiir bulunmaktadır. Divan, yüksek lisans tezi olarak da birkaç kez hazırlanmıştır¹¹.

3. Kasîde-i Bürde Tercümesi: Busirî'nin yazmış olduğu kasîdenin manzum çevirisi olan bu eserin tarafımızdan iki nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan biri 13 varaktır ve Süleymânîye Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren Blm. No: 25'de (yk. 1b-13b) bulunmaktadır. 17 varak olan ikinci nüsha da yine aynı bölüm 108 numarada (1b-17b) kayıtlıdır.

4. Sülûknâme: Tarikat adabını anlatan bu eserin çeşitli kütüphanelerde yazmaları mevcuttur¹². Tarafımızdan tespit edilip incelenen bir nüshası da Süleymânîye Kütüphanesi, H. Şemsi- F. Güneren Bölümü, No: 110, yk. 1a-3b arasında bulunmaktadır.

5. Pendnâme: Doksan altı beyitlik manzum bir eserdir. Matbu Divan içerisinde yer aldığı gibi çeşitli kütüphanelerde ayrı yazma nüshaları da mevcuttur. Bir sonraki kısımda üzerinde detaylı olarak durulacaktır.

6. Süleymânnâme: Detaylı bilgi sonraki bölümdedir.

7. Menkıbe-i Abdülvehhâb Gâzî: Sonraki bölümde üzerinde detaylı bilgi verilecektir.

8. Vasiyetnâme: Tarafımızdan tespit edilen bu eser, Sûzî'nin vasiyetlerini içeren mensur bir eserdir. Süleymânîye Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren Bölümü no: 25'de kayıtlı olan bir mecmua içerisinde toplam 10 varaktan oluşmaktadır.

¹¹ Bkz. Mehmet Göktaş, *a.g.e.*; Ayşe Ulusoy, *a.g.e.*; Metin Ceylan, *Ahmed Suzî Divanı'nın Edisyon Kritiği*, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1999; Abdülkadir Sağlam, *Suzî Divanı*, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2000; Zafer Arslan, *Ahmed Sûzî-i Sivâsî ve Divanı*, S.İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2010.

¹² Nüshalar için bkz. Ayşe Ulusoy, *a.g.e.*, s. 12.

I. BÖLÜM

EDEBİYATIMIZDA MENÂKİBNÂMELER VE SÛZÎ'NİN ABDULVEHHÂB GÂZÎ MENKİBESİ

1. Edebiyatımızda Menâkıbnâmeler

İslâm edebiyatlarında bir velînin, Allah dostunun hayatı etrâfında oluşmuş olan menkıbeleri ya da kerâmetleri anlatan dînî-tasavvufî eserlere *menâkıbnâme* denilmektedir.

İslâm dünyasında yakın zamana kadar insanın kemâl ve hünelerinden bahseden bir hayli kitap yazılmıştır. Bunlar arasında en çok dikkat çeken menâkıbnâmelerdir.

Başlangıçtan itibaren iki tür menâkıbnâme yazılmıştır. Birincisi, dînî kahramanların, din uğruna savaşanların biyografik hayatları, mâcerâları, olağanüstü kuvvetlerden söz eden, *Dânişmendnâme* ve *Battâlnâme* gibi, destânî ve hamâsî menâkıbnâmeler; ikincisi, zühd ve takvâsıyla şöhret bulmuş velîlerden bahseden menâkıbnâmelerdir. Bu türdeki menâkıbnâmeleri de işlenen konular itibariyle, üç kısma ayırmak mümkündür.

1. İbrahim Edhem (ö. 161/778) gibi aşırı derecede zühd ve takvâ sahibi olanlar.

2. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273) gibi tarikat kurucusu olanlar.

3. Bedreddin Simâvî (ö. 823/1420)¹³ gibi zühd ve takvâ adı altında siyâsî bir akımın savunucusu olanlar.

Menâkıbnâmelerin daha çok tekkeler ile tasavvuf muhitinde gelişmesi ve halka yönelik olması bu tür eserlerde sâde ve yalın bir dil kullanılmasına sebep olmuştur. Menâkıbnâmelerin diğer edebî eserlerden ayrılan yanları, telif veya derleme olsun, çoğunlukla kısa bölümler hâlinde tertip edilmiş, şekil, içerik, dil ve uslûp özellikleridir. Halk zihninde iyice yer etmiş olan kerâmet nevinden olağanüstü olayların değişik tip ve zümrelere maledilmesiyle yer yer anonim birer nitelik kazanan olayların yer aldığı menâkıbnâmelerin bir kısmı, tarihî gerçeklere tam bir uygunluk gösteren kronolojik eserlerdir. Konu edinilen velîler hakkında en güvenilir kaynak

¹³ Bedreddin Simâvî için bkz. Bilâl Dindar, “Bedreddin Simâvî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, V / 331 vd.

olan bu tür menâkıbnâmeler, rastgele derlenmiş menâkıbnâmelerden çok daha değerli kültür eserleridir. Bunlardan pek çoğunda, meşhur tekke şâirlerinin şiirlerine yer verilmiştir.

Tasavvufî akımların IX. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış olması nedeniyle yaygınlaşan menkıbelerin ilk örnekleri, büyük velîlerin yaşadıkları bölgelerde yazılmış olan tarih kitaplarında görülür. Tabakât kitaplarının yazılmaya başlandığı X. yüzyılda çeşitli Tasavvufî eserlerde menkıbelere oldukça geniş yer verilmiştir. Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sûfiyye*'si, Kuşeyrî (v. 465/1703)'nin *er-Risâle fî İlmi't-Tasavvuf*'u, Ebû Nu'aym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ*'sı, Hucvirî (v. 470/1077)'nin *Keşfü'l-Mahcûb*'u¹⁴, bu yönüyle, önemli eserlerdir.

İlk müstakil menâkıbnâmelerin ortaya çıkışı XI. yüzyılda görülür. Arap edebiyatında görülen bu tür çalışmaların yoğunluğu, büyük velîler ile çevrelerindeki menkıbelerini didaktik bir muhtevâ ile anlatır. *Devhatü's-Safâ* ve *Esrâru't-Tevhîd fî Makâmâtî's-Şeyh Ebî Sa'îd* bu türün örneklerindedir. Bundan sonra, çerçeve daha da genişlediğinden, tarîkat içinde önemli bir yeri olan birçok velî için menâkıbnâmeler yazılmaya başlanmıştır. Özellikle XIII. yüzyıldan sonra, İslâm dünyasının hemen her yerinde kuvvetli bir menâkıbnâme edebiyatının ortaya çıktığı görülür. Arapça menâkıbnâmelerin yanında Farsça ve Türkçe olarak da menâkıbnâmeler yazılmıştır. Farsça olan menâkıbnâmelerde velîlerin hayat hikâyelerinin kısmen halk arasında oluşan rivâyetler, kısmen de yazarların ilâveleriyle hacimleri büyütülmüştür. Menâkıbnâmeler, yazıldıkları dönemlerin bir bakıma dînî, siyâsî, psikolojik ve sosyal panoraması niteliğini taşır. Menâkıbnâmeler Hıristiyan edebiyatlarında da önemli bir yer tutmuş ve XIX. yüzyıldan itibaren Avrupalı bilginler, bu

¹⁴ Bkz. Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)* (Haz. S. Uludağ), İstanbul 1982.

tür batılı eserleri dinî, tarihî ve sosyolojik açıdan araştırmaya ve incelemeye başlamışlardır.

Menâkıbnâme geleneği Türkler arasında oldukça yaygındır. Karahanlı Devleti'nin ilk hükümdârı Satuk Buğra Han'ın kişiliği etrafında yazılmış olan *Tezkire-i Satuk Buğra Han* (telifi: XI. yy. sonu)'dan itibaren Türk toplumlarında oldukça rağbet gören *Alp-Eren hikâyeleri* menkıbevî bir uslupla anlatılmıştır. İslâm'ı, daha çok tasavvuf yoluyla öğrenen ve yaşayan Orta Asya Türkleri arasında Şâmânların ve Budist azizlerin gösterdikleri olağanüstü hâllerin hâlâ canlılıklarını korumuş olmaları menâkıbnâmeler için yeterli ortamı hazırlıyordu. Bu nedendir ki, Orta Asya'da ilk Türk tarikatı olan Yeseviyye tarikatını kuran “Pîr-i Türkistân” Ahmed Yesevî'nin menkıbeleri, bütün Türkler arasında kolayca yayılmıştı.

Gerek Selçuklular gerekse Moğollardan kaçıp Anadolu'ya gelen İran asıllı mutasavvıflar arasında sözlü bir gelenek hâlinde gelişen menkıbeler, XIII. yüzyıldan sonra Anadolu'da canlanan tasavvufî hayatın da etkisiyle yazıya geçirilmeye başlanmış ancak, bu dönemde kaleme alınan bu tür eserlerden birçoğu Farsça olarak yazılmıştır. Bunun sebebi ise İran edebiyatının ve edebiyat dilinin Farsça olmasıdır. XIV. yüzyılda Abdalân-ı Rûm adı verilen savaşçı dervişlerin etkileri sâdece tarikat çevrelerinde değil, halk ve asker arasında da geniş yankılar uyandırmıştı. XV. yüzyıl ve ondan sonra menâkıbnâme türü Osmanlı sahasında büyük bir gelişme göstermiş ve tekke ve zâviyelerin kapatılmalarına kadar yaygın bir şekilde devam etmiştir.

Türk edebiyatında yüzden fazla menâkıbnâme kaleme alınmıştır. Bunlardan çoğu, edebiyat tarihi için de çok değerli kaynak özelliği taşırlar.

Bu eserler, muhteva olarak, Sâkıb Mustafa Dede'nin *Sefîne-i Nefîse fi'l-Menâkıbı'l-Mevleviyye*'si, Yusuf Sinân'ın *Silsile-i Tarikat-ı Sünbüliyye* isimli eseri ile Ebû Rıdvân Sâdık Vicdânî'nin *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*'si gibi, ya bir tarikata âit

olurlar, ya da Müstakîmzâde Saadeddîn'in *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*'ı; Şevkî-i Kadîm'in *Menâkıb-ı Emîr Sultân*'ı; Abdurrazzâk'ın *Menâkıb-ı Şeyh Vefâ*'sı ve Şeyh Enîsî'nin *Menâkıb-ı Akşemseddin*'i gibi bir veliyi konu edinirler.

Ancak XIII. ve XIV. yüzyıllarda yazılmış olan Türk edebiyatındaki Mevlânâ ve silsilesi için Sipehsâlâr Mecdüddîn Ferîdûn'un *Menâkıb-ı Sipehsâlâr Mecdüddîn Ferîdûn*; Ahmed Eflâkî Dede (v. 1360)'nin *Menâkıbü'l-Ârifin*¹⁵ gibi menâkıbnâmeler, özellikle Farsça yazılmıştır.

Türk edebiyatında manzum menâkıbnâmeler de oldukça önemlidir. Sünbül Sinan ve silsilesi için Muhammed Kayyimzâde ve Kürkçüzâde'nin *Silsiletü'n-Nûr*'u, Lokmânî Dede'nin *Menâkıb-ı Mevlânâ*'sı ile Derviş Ahmed'in *Menâkıbnâme-i Kemâl Ümmî* isimli eseri manzum menâkıbnâme örnekleridir.

Türk edebiyatında, yazarı bilinmeyen *Menâkıb-ı Abdülkâdir-i Geylânî*, *Menâkıb-ı Seyyid Ahmed er-Rifâ'î* ve *Velâyetnâme* gibi önemli menâkıbnâmeler de vardır¹⁶.

Hakkında menâkıbnâme yazılanlardan birisi de Abdulvehhâb Gâzî'dir. Sivas'ın manevî önderlerinden kabul edilen Abdulvehhâb Gâzî için tespitlerimize göre üç ayrı manzûme kaleme alınmıştır. Bu manzûmelerden ilki XVIII. yüzyıl şairlerinden Sivashlı Ahmed Hamdî (ö. 1732'den sonra)'ye aittir. İkincisi ise Ahmed Hamdî'nin oğlu Sivas müftüsü Numan Efendi (ö. 1768)'nindir.

Bu iki eserden Ahmed Hamdî'ninki henüz bulunamamıştır. Sabit mahlasını kullanan Numan Efendi'nin kaleme aldığı ve 29 beyitten oluşan kaside formundaki şiir

¹⁵ Bkz. Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî, *Menâkıbu'l-Ârifin*, (yayın. Tahsin Yazıcı), Ankara 1976, I-II.

¹⁶ Menâkıbnâmelerle ilgi geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Mustafa Kutlu, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, VI, 253-257; İ. Pala, a.g. *Sözlük*, s. 329-331; Arslan Tekin, a.g.e., s.387.

Habbezâ hazret-i ‘Abdulvehhâb
Ki kerâmâtıyla kutbü’l-aktâb

beytiyle başlamaktadır. Ahmed Hamdî’nin aynı konuda bir eseri olduğu da bu kasidenin altıncı beytinde şöyle geçer:

Etdi tafsilini Hamdî pederim
Ede rahmet aña Rabbü’l-erbâb

Numan Sabit’in son beyti de şöyledir:

Sîmle oldı müzeyyen ma‘mûr
Merkad-i pâki-i ‘Abdülvehhâb 1160 (1747)

Abdulvehhâb Gâzî ile ilgili üçüncü eser Ahmed Sûzî’nin menâkıbnâmesidir.

2. Sûzî’nin Abdulvehhâb Gâzî Menkıbesi

Bu eserin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi-F. Güneren Bölümü no: 11, 111b-114b varakları arasındadır. Diğer nüsha ise bir hat levhası şeklindedir ve Sivas, Yukarı Tekke’deki Abdulvehhâb Gâzî Camii’nin içerisinde, batı duvarında asılıdır. Hat levhası olarak düzenlenen bu nüsha İbrahim Yasak tarafından yayımlanmıştır¹⁷.

Hız. Peygamber’in sancaktarlarından biri olduğu düşünülen Abdulvehhâb Gâzî’nin menkıbesini anlatan ve aruzun *Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün* kalıbıyla kaleme alınan bu eser, 89 beyitten oluşan bir mesnevîdir.

Ahmed Sûzî, kaleme almış olduğu bu menkıbenin Şemseddin Sivasî’den nakledildiğini bildirerek eserine

¹⁷ Bkz. İbrahim Yasak, *Sivas Yatırları ve Abdulvehhab Gazi Hazretleri*, Sivas 2010, s. 39-46.

başlamaktadır. Bu mesnevîye göre Abdulvehhâb gençlik döneminden itibaren Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş ve onunla birlikte birçok savaşa katılmıştır. Bu savaşlar sırasında kendisine sancak verilmiş ve birçok kişi kendisi için "Allah ömrünü artırsın" duasında bulunmuştur. Bu dualar bereketiyle uzun bir ömür sürmüştür.

Bir gün Hz. Peygamber'in, arkadaşlarıyla otururken "Gördüğünüz güzel ve acayip şeyleri anlatın." demesi üzerine Abdulvehhâb ayağa kalkarak, "İran coğrafyasının tamamını gezdim. Şehir ve beldelerini seyrettim." diyerek bu diyarın güzelliklerini anlatmıştır. Sonunda da bu diyarın tek ayıbının, burada yaşayan insanların Müslüman olmamaları olduğunu ifade ederek, "O yer bizlere nasib olsa ve İslam askeriyle dolsa." demiştir.

Bunun üzerine, Hz. Peygamber, Allah'a dua ederek, o diyarın ümmetine nasib olmasını ister. Bu duanın hemen akabinde Cebrail gelerek, Hz. Peygamber'e duasının kabul olduğu ve o diyarın Müslümanlarca doldurulacağı müjdesini verir.

Cebrail ayrıca, Hz. Peygamber'in vefatından iki asır sonra Malatya şehrini kendisine ikamet tesis edecek olan Cafer adında mert bir mü'minin birçok belde ve şehri fethedeceği müjdesini de verir. Sahabe bu habere çok sevinirken Abdulvehhâb, Hz. Peygamber'e sahabeden birinin o döneme yetişip yetişmeyeceğini sorması üzerine Cebrail, soruyu soranın o vakte ulaşacağını söyleyerek, Hz. Peygamber'den, ona tavsiyede bulunmasını ister.

Hz. Peygamber'in vefatından iki asır sonra Abdulvehhâb, Cafer'i bularak, kendinse verilen emaneti ona teslim eder ve Cafer'le birlikte birçok savaşa katılır.

Cafer, bir gün Sivas yakınlarında yaptığı bir savaşta Ahmer isimindeki düşmana galip gelerek onun Müslüman olmasını sağlamıştır. Ahmer, Cafer'e Battal, Cafer de Ahmer'e Ahmed-i Turan lakabını verir ve birlikte birçok gazaya katılırlar.

Birçok gâzinin şehid olduğu şiddetli bir savaş sırasında Abdulvehhâb ve Ahmed-i Turan da şehit olmuşlardır. Ahmed-i Turan'ın naaşını Soğuk Ilıca yanındaki bir kayanın üzerine defnediler. Suya düşmüş olan Abdulvehhâb Gâzî'nin naaşı suyla birlikte Sivas yakınlarına kadar gelmiş ve uzun bir müddet kumların altında kalmıştır.

Bir azizin rüyasına giren Abdulvehhâb, o kişiye kendisini kumların içerisinde çıkarılması talebinde bulunur. O kişi de sabah olduğunda arkadaşlarıyla birlikte giderek Abdulvehhâb'ın naaşını oradan çıkararak bir kayanın üzerine defnediler. Daha sonra kabrin üzerine bir türbe yaptırarak üzerine de bir alem korlar. Bundan sonra Müslümanlar burayı ziyaretgâh haline getirirler ve insanlar bir ihtiyaçları olduğunda buraya gelerek dua ve niyazda bulduklarında ihtiyaçları zâil olur. Bazı hükümdarlar da buraya büyük bir önem vermişlerdir

1160 (1747) yılının sonunda, Sultan Mahmud devrinde dönemin Sivas valisi olan Zaralızade Mehmed Paşa, bu türbeye büyük bir ehemmiyet vererek, güzel bir şekilde tamirini yaptırmış, kabrin etrafını demir parmaklıkla çevirtmiştir. Kapısını saf gümüşten yaptırdığı gibi kubbe ve mezarın üzerindeki örtüyü de yenileyerek vakfı ihya etmiştir. Vali ayrıca, türbenin kubbesini de kurşunla kaplattırılmış ve beş vakit ezan okunabilmesi için yüksek bir minare yaptırmıştır.

Hoca Zeynel suyunu getirtmiş ve ziyarete gelenlerin su ihtiyacını da karşılamış olan vali, türbenin ön tarafına bir mesken yaptırarak burayı müstahkem bir hale yetirmiştir.

Ahmed Sûzî, bundan sonraki beyitlerde, türbe için yaptıklarından dolayı vali Zaralızade Mehmed Paşa'ya hayır duada bulduktan sonra Allah'a yakararak kendisi için de hayır dua talebinde bulunmaktadır.

Süleymâniye nüshasının sonunda tarih kaydı ve müstensih ismi bulunmamaktadır. Sadece bazı beyitlerin öncelik ve sonralık açısından farklı olduğu görülen hat levhası

şeklindeki ikinci nüshada ise 1280 (1863) tarihi ile es-Seyyid Muhammed el-feyzi min telâmîz-i es-Seyyid İbrâhîm Latîfî kaydı bulunmaktadır. Ahmed Sûzî'nin diğer eserlerinde olduğu gibi bu menâkıbnâmede de aruz kusurları bulunmaktadır¹⁸.

3. Metin

Fahr-i Âlem (s.a.v.) hazretlerinin alemdârı olan Abdulvehhâb Gâzî hazretlerinin menkıbe-i hasenelerinin cümle ihvâna neşr ve beyânı ümîd-i hayriyesiyle Sivaslı Sûzî'nin tanzîmine lutuf buyurdıkları manzûme-i aliyyeleridir.

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

111b Naql idüp Şems-i Sivâsî-yi 'azîz
İstimâî gelür ihvâna lezîz

Nice oldı hâl-i 'Abdülvehhâb*
Şıdık ile diñlesün anı aħbâb

Ne tarîk ile idüp Rûm'a güzer
Geldi bu câyı nice tıtdı mağar

Gördiği vech ile taħrîr itdi
Bildigi meretebe taħrîr itdi

5 Tâ civânlığı deminden her ân
Kıldı Hâzret'le ğazâ nice zamân

Dâimâ Hâzret ile itdi sefer
Râviler böyle hemân virdi haber

¹⁸ Aruz kusurları beytin sonuna koyduğumuz * işaretiyle gösterilmiştir.

Ki seferde aña râyet virdi
Nice kes ‘ammereke’llâh didi

O du‘ânuñ berekâtın buldı
Tûl-ı ‘ömr ile mu‘ammer oldı

Bir gün ol iki cihânuñ fâhri
Mesned-i ‘izz ü sa‘âdet-sâzı

10 Beşeriyet hasebiyle ekdâr
Buldı mir’ât-ı mücellâda gubâr

112a Şem‘-i cem‘ olmuş idi aḥbâba
Luṭf ile itdi ḥiṭâb aḥbâba

Sun‘-ı a‘câb-ı Ḥudâ’dan söyleñ
Gördiğünüz var ise şerḥ eyleñ

Pes kıyâm itdi yekî ez-aşḥâb
A‘ni ol Ḥazret-i ‘Abdülvehhâb

Şerm ile didi eyâ Faḥr-i cihân
Eyledim nice diyârı devrân

15 İran iḳlîmini cümle gezdim
Şehr ü bilâdını hep seyr itdim

Görürüm anı bir iḳlîmdir kim
Olmaya aña menend mişl-i ‘adîm

Oldı cümle cebeli pür-eşcâr
Daḥi ba‘zısı da zâtü’l-eşmâr

Bâğ u bustânı anuñ gûn-â-gûn
Olmış eşnâf-ı semerle meşḥûn

O yerüñ âb u hevâsı mergûb
Hem mezâri‘ u qurâsı maqrûb

20 Pes ricâl ehl-i muhibb-i gurebâ
Cümle nisvânı be-gâyet hüsna

Ne kadar vaşf olunursa elyağ
Şûm-ı küfr oldı ‘uyûbı ancağ

Ol diyâr bize müyesser olsa
Cünd-i İslâm ile cümle tolsa

Ol dem Allâh’a ricâ itdi Hâbîb
O yeri ümmetime eyle naşîb

Bu du‘âyı diyicek anda hemîn
İndi ol demde de Cibrîl-i emîn

25 Yâ Muhammed saña Hâk itdi selâm
Va‘deler kıldı ol iklîme tamâm

112b Cümlesi saña naşîb olsa gerek
Ümmetüñ aña kamu tolsa gerek

İki yüz yıl geçe senden âhîr
Neslühizden ola bir er zâhîr

Aña hem şehr-i Malatya mağar
Olsa hem nâm-ı şerîfi Ca‘fer

Çok ğazâlar kıla ol merd-i dilîr
Fetħ ide nice bilâd ile şehîr

30 Bu kelâmı diyicek peyk-i Hudâ
Şâd olup cümle-i aşhâb âyâ

Ḥazret-i Ğâzi-i ‘Abdülvehhâb
Didi ol vaġte irer mi aşġâb

Didi Cibril ol vaġte hemân
İrişür ḥazretüñe sâil olan

Eyleseñ aña vaşiyet ḥikmet
Ola ol demde bula çoġ nuşret

O mübârek deheni yarin aña
Kim vedi‘a idüp ol dem cânâ

35 Ḥazret-i Seyyid’üñ vaġtinden*
İki yüz yıl geġuben devrinden

Varup ol Ḥazret-i ‘Abdülvehhâb
Buldı hem Ca‘fer’i fi-vaġti kitâb

Vardı teslîm-i emânet itdi
Her ġazâya bilesince gitdi

Ḥazret-i Ca‘fer ile seyr iderek
Çoġ vilâyetleri fetḥ iderek

Çoġ kıtâl oldı Sivâs ġurbında
Ya‘ni ol deyr-i Şemâs üstünde

40 Buldı bir kâfiri nâmı Aḥmer
Ķıldı anuñla muşâlih Ca‘fer

113a Ḥazret-i Ca‘fer olup ġâlib aña
Müslümân idüp ol dem cânâ

Aḥmer ol Ca‘fer’e Baṭṭâl didi nâm
Laġab oldı aña bu şöhret-i nâm

Didi Ca'fer aña ol demde hemân
Olsun aduñ senuñ Aḥmed-i Tıran

Ol zamân oldı qatı ceng-i şedîd
Nice ğâzîler o dem oldı şehîd

45 'Abdülvehhâb ile Aḥmed-i Tıran
Daḥi anlar da şehîd oldı hemân

Buldılar Aḥmed-i Tıran'ı anda
Defn idüp anı qaya üstünde

Şoğuq Ilıca yanında medfün
Oldı ğufrânına Ḥaqq'ın maqrûn

Düşüp ol dem şuya 'Abdülvehhâb
Qurb-ı Sivas'a getürdi seyl-âb

Nice yıl taht-ı rimâlde oldı¹⁹
Çok zamân cismi o yerde qaldı

50 Bir 'azîz gördi anı rü'yâda
Beni çıkar didi ol vâkı'ada

Şubḥ olup cümle kibârıyla varup
Buldılar cismini yerden çıkarup

Dem-i maḥlûṭ ile gördiler anı
Nev-şehîd olmuşa beñzer qanı

Cümle a'yân u kibâr ol ḥinde
Defn idüp bu qayanuñ üstünde

¹⁹ Rimâl (kumlar) metinde rû-mâl (yüz süren) olarak yazılmıştır fakat anlam itibariyle rimâl olmalıdır.

Yapdırup ravza vü hem kûbbe aña
Ki ziyâret kıla ihvân-ı şafâ

55 Kûbbei vaz'-ı 'alem kıldı 'ulâ
Her tarafdan oldı yârân-nümâ

113b Çıķup âvâne-i istinkâda
Cem' olup cümle-i nâs ol câda

Pes münâcât idüp ehl-i hâcât
İre maķşûda bula hem berekât

Zâirîn ravzasına geldikde
İhtirâz üzre olur gördükde

İ'tibâr itdi ana ba'z-ı mülûk
Kıldılar râh-ı hulûsına sülûk

60 İtdiler hürmet ü i'zâz buña
İhtirâz üzre kamu halk ammâ

Bîñ yüz altmış sene itmâmında
Oldı Maķmûd Hân eyyâmında

Şehrimiz vâlisi destûr-ı kerem
Ya'ni Maķmûd-ı şiyem 'âli-himem

Zaralı-zâde Meķemmed Pâşa
Yessiri'llâhu dü-'âlem mâ-şâ'

Bu 'azîze katı ta'zîm itdi
İ'tibâr eyledi terkîm itdi

65 Şebeke yapdırup itdi tezyîn
Hep görenler anı kıldı taķsîn

Sîm-i hâlişden idüpdür bâbın
Dâhil olan gözedir âdâbın

Çıldı tecdîd-i izâr u sakfi
Fi'l-ḥaḳîka idüp ihyâ vaḳfi

Döşedüp pîster-i nâzik ile hem
Başa âdâb-ı ḥulûş ile ḳadem

Hem ser-i ḳubbei itdi merşûş
Oldı ancaḳ bu vezîre maḥşûş

70 Çıldı bir ‘âli minâre ihdâ
Ki münâdi ide beş vaḳte nidâ

114a Ḥâce Zeynel şuyun idüp icrâ
Cümle âyendeyi ḳıldı irvâ

Pîşvâsında yapup bir mesken
Daḫi bir şûretile ḳıldı muḥşan

Nice ḫayrâtıla itdi ma‘mûr
Çıla dâreynde Ḥudâ’sı mesrûr

Vire evlâdına Ḥaḳ ‘ömr-i mezîd
Olalar devlet ü ‘izzetle sa‘îd

75 Ḥasenâtı daḫi ḫayrâtı ḳabûl
Ola dergâh-ı Ḥudâ’da maḳbûl

Virdi bir şevḳ aña ol dem Mevlâ
Bezî idüp zevḳ u şafâ ile aña

Bu ḫayır olmadı bir ferde sezâ
Oldı ancaḳ buña tevfiḳ-i Ḥudâ

Yâ İlâhî bize tevfiķ eyle
Cümle taķlîdimi taķķîķ eyle

Ɛoma bu Sûzi'yi dil-beste hevâ
Ɛılma maķşerde Hüdâ yâr-i sivâ

80 Ba'dehû hatm-i şenâ eyleyelim
Daĥi şıdķ ile du'â eyleyelim

Ol Hâbîbünde muĥabbet ĥaķķı
Hem Hâlîl'indeki ĥillet ĥaķķı

Enbiyâ zümresinüñ ĥürmetine
Evliyâ cümlesinüñ ĥürmetine

Cümle enşâr muĥâcirler içün
Ol Rasûl'ün daĥi ĥâş dostlari'çün

Şerm-sâr eyleme maķşerde bizi
Cümle aĥbâb ile ihvânımızı

85 Zâirîne vire Hâķ ecr-i keşîr
'Afv ola cümle ķuşûr u taķşîr

114b Aĥter-i burc-ı sa'âdet mâhı
Ya'ni ol iki cihânüñ şâhı

Ola maķşerde bize câ-yı menâş
İde ol dem ķamu ihvânı ĥâlâş

Heme-ez-zulmet ü ķabr ü 'araşât
Vire Hâķ nâzımına fevz ü necât

89 Eyleriz cümle-i yârâna ricâ
Bu günahķâra ide ĥayr du'â

II. BÖLÜM

EDEBİYATIMIZDA PENDNÂMELER VE SÛZÎ'NİN PENDNÂMESİ

1. Edebiyatımızda Pendnâmeler

Ahlâk ve nasîhata ait eserler içerisinde pendnâmeler önemli bir yere sahiptir. Dilimizde “öğüt” anlamına gelen Farsça “pend” kelimesinin Arapça’daki karşılığı “nasîhat”tır. Bu kelimeler, sonlarına gelen “nâme” ekiyle, genel anlamıyla İslâmî edebiyatta ahlakî eserlere verilen bir isim haline gelmiştir. Yazılış amacı insanlara yol göstermek ve öğüt vermek olan ve Nasîhatnâme, Pendnâme gibi isimlerle de anılan bu eserler, İslâm ahlâkını telkin etmek maksadıyla yazılmış, nasîhat ihtiva eden eserlerdir. Bilgi vermek gayesi de güden bu eserler genelde mesnevî tarzındadır. Kasîde ve musammat şeklinde yazılanları olduğu gibi mensur olarak yazılanları da bulunmaktadır.

Pendnâme adıyla yazılan nasîhatnâmelerde dînî, sosyal ve ahlakî bir takım öğütler verilerek çağın gereğine göre yaşamın bütün evreleri için hazırlamak ve yetiştirmek esastır. Bundan dolayı pendnâmeler “nazma çekilmiş” âyet, hadis, hikmet, kelâm-ı kibar ve atasözleriyle doludur²⁰.

Nasîhatnâme türündeki eserlerin bir kısmı özel adlara sahipse de, büyük bir çoğunluğu Feridüddin Attar’a ait olarak gösterilen eserden esinlenerek Pendnâme adıyla yazılmışlardır.

Edebiyatımızda nasîhatnâme geleneğinin, ister Feridüddin Attar, isterse Attar-ı Tûnî veya bu ad ya da mahlası kullanan başka bir şaire ait olsun, özellikle *Pendnâme* isimli bu eserin tesiriyle başladığı söylenebilir. Medreselerde ders kitabı olarak da okutulmuş olan bu eser, Türkçe dışında Almanca, Fransızca, Latince ve Hintçe’ye de çevrilmiştir. Bu eserin tesiriyle bir çok Türk şairi tarafından pendnâmeler kaleme alınmıştır. Daha sonra bu yolda yazılan eserlere örneklik etmiş olan Pendnâme’nin pek çok taklidi olduğu gibi, tercüme ve şerhleri de oldukça fazladır. Aynı adla anılan

²⁰ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 2000, s. 188.

eserlerin bir kısmı söz konusu eserin tercümeleri şeklinde olmasına rağmen, bir kısmı tamamen teliftir²¹.

2. Sûzî'nin Pendnâmesi

Ahmed Sûzî'nin Pendnâmesi mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış 95 beyitlik bir eserdir. Şair eserine klasik mesnevîlerde adet olduğu üzere besmeleyle “Hudâ ismiyle” başlar. Alah'ı bir, Rasulü'nü hak tanımak gerektiği ifade olunduktan sonra Dört Halife'ye ve Hz. Peygamber'in ashâb u âline salât ü selâm getirerek nasihatlere başlanmaktadır. Eserin tamamında bir mü'minin özellikle de tarikat yoluna giren bir müridin dikkat etmesi gereken hususlara değinilerek, çeşitli tavsiyeler verilmektedir. Bu tavsiyeler şöyledir:

Şeriâtı ehil olan kimselerden öğrendikten sonra tarikat yoluna yelten. Farz, vacip, sünnet ve âdâba dair bilgi sahibi ol. Beş vakit namazı vaktinde ve sünnete uygun olarak kıl. Haram ve mekruhlardan kaçın. Dininin sağlam olmasını istiyorsan biraz akâid (inanç esasları) öğren.

Bütün bunlarla dış görüntün (zâhirin) aydınlanmış olur fakat içini (bâtınını) bunlar temizleyemez. Bâtın ilmi için mürşit şarttır. Öncelikle bir mürşit bul ve ona içten bağlanarak hizmet eyle. Söylediğin her sözü canının cevheri kabul et. Onun emrine göre hareket et ki insanların en üstünü haline gelesin.

²¹ Pendnâmelerle ilgili olarak bkz. Mahmut Kaplan, “Manzum Nasihatnâmelerde Yer Alan Konular”, *YYÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Van 1992, III, 23-68; aynı mlf., “Manzûm Nasihatnâmelerde Yer Alan Konular”, *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2001, IX, 133-185; Mustafa Kutlu, “Pendnâmeler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VII, 241-242; H. İbrahim Şener-Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, İstanbul 2003, s. 242-246; ayrıca bkz. Alim Yıldız, “İbrahim Gülşenî'nin Pendnâmesi”, *DEÜ. İlahiyat Fak. Dergisi*, İzmir 2002, Sayı: XVI, s. 57-95.

Cihâdı kendi nefsinle yap. Nefsinin isteklerine uyma ve onun isteklerinin tersine hareket et.

Gazab ve kibirden uzak dur, yumuşak huylu ol. Kini, çekememezliği ve düşmanlığı terk et. Dostlarına lütufta bulun. Kendini herkesten daha aşağıda gör. Tarikat kardeşlerine hürmet eyle. Çünkü bu tür kardeşlik nesep kardeşliğinden daha önceliklidir. Nesep kardeşliği aynı ana ve babadandır fakat bu tür kardeşlik Âdem peygamberdendir. Kan kardeşliği dünya işinde, tarikat kardeşliği ise Mevla yolunda muhtemeldir.

Büyüklerle karşı edep dışı hareketlerden sakın, küçüklere karşı da gereği gibi davran. Herkes için hüsn-i zanda bulun, karıncayı bile hor görme.

İnsanların ayıplarını gizle. Bir ayıp ve kusur gördüğünde onu önce kendi nefsinde araştır.

Kahr da lütf da olsa olan her şeyi Allah'tan bil. Çünkü yapan da yıkan da meydana getiren de Allah'tır.

Sükûtu tercih et. Ben bilirim diyerek çok konuşup ahmak durumuna düşme. Çünkü çok bilen çok yanılır. Az konuşan ise yücelik ve şöhrete kavuşur.

Günlerini Allah'ı anmakla geçir, abes şeylerle uğraşma.

Az uyu, az ye, az iç. Çünkü bu, tarikat ehlinin sünnetidir. Yağlı-yavan ne yersen ye ama mutlaka Allah'a şükret. Allah'a yakın olmak istiyorsan güneş battıktan sonra yiyip içmeyi bırak. Çünkü bu durum gönül aynanın paslanmasına neden olur. Geceleri çok uyuma. Seher vakitleri mutlaka kalk ve el açıp Allah'a yalvar. Seher vakti, sâlikin derdinin dermanı, hastanın Lokman'ıdır. Mutluluk hazinesi seher zamanı bulunur ve o vakitte Allah'ın lütf ve rahmet kapıları açılır. Can tahtı seherde süslendiği için Gönül sultanı da o süslenen tahta o vakitte gelip oturur.

Her ne derdin ve sıkıntın varsa dermanını Allah'tan iste. Kullardan hiçbir şey isteme çünkü o da sen ve bütün insanlar gibi sıkıntı sahibidir.

Diyeceğin her ne söz varsa bütün bunları Allah'a arz et. Fakat o dergâha mürşitsiz gidilmez. Çünkü “önce yoldaş sonra

yol”dur. Ancak mürşidin vâsıtasıyla murâdına kavuşursun. Eğer yolculuk mürşitsiz olsaydı Hz. Musa hiç Hızır’a ihtiyaç duyar mıydı?.

Bütün bu tavsiyelerden sonra Sûzî kendi acziyetini ortaya koyarak duaya başlıyor. Günahkâr, âciz, mücrim bir kul olduğunu ve yüce dergâha yöneldiğini ifade ederek bağışlanma diliyor.

Bu pendnâme’yi okuyan herkesten kendisi için dua talebinde bulunuyor ve kendisine dua edeceklere dua ediyor.

3. Metin

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

1 Hudâ ismiyle depretdim lisânı
 Naşîhatden saña açdım dükânı

 Olursuñ harfiniñ her biri kîmyâ
 Velâkin olmayasın ebkem a‘mâ

 Eğer sâlik-i Hağ olam der iseñ
 Diyem lâzım olanı öğrenirseñ

 Hudâ’yı eyle gel tevhîd taḥḳîk
 Resûlidir ḥabîbi eyle taşdıḳ

5 Ebû Bekr [ü] ‘Ömer ‘Osmân [u] Haydar
 Ḥabîbiñ dostlarıdır yâr-ı aḫyar

 Daḫi aşḫâb u âl [ü] cümle ızḫâr
 Şalât ile selâm anlara her bâr

 Şerî‘at ‘ilmini ehlinden öğren
 Ṭarîḳat silkine gel soñra yelten

Ferâiz vâcibât sünnet [ü] âdâb
Ta'allüm eyle bunlardan birer bâb

Daği aḥkâm-ı şer'î şart-ı îmân
Bular ile güzelce eyle iz'ân

10 Şalât-ı ḥamsi vaḳtiyle edâ it
Ḥabîbiñ sünnetine iḳtidâ it

Meḥârimle mekârih hem menâhî
Buları terk ile az it günâhı

'Aḳâid farzını öğren birazca
Ki dîniñ berk ola vaḳti gelince

Bunuñla zâhiriñ olur münevver
Velâkin bâtıñ olmaz muṭahhar

Eliñ ermez gözüñ görmez bilinmez
Bu bâtın 'ilmi mürşidsiz bulunmaz

15 Gel imdi mürşidi bul öğren anı
Yolunda terk edip baş ile cânı

Aña ḥidmetle bil âdâb u erkân
Ne nuṭṭ itse anı bil cevher-i cân

Anıñ emriyle tut râh-ı sülûki
Olasın bil ki insânın mülûki

Dün ü gün zıkr ü fikr ile devâm it
Ne 'ahd aldıñsa aña ihtimâm it

Olup iḳrârın üzre şöyle ḳâim
Ola tâ îmânıñ maḥkûm-ı dâim

20 Girüp bu yola zinhâr gâfil olma
Yolunca gitmeğe pes kâhil olma

İlişme dikene hâra güle var
Bu maflûbda şaşkın kim itme gel ‘âr

Giren bu yola bakmaz baş u câna
Erer bu cândan özge tâze câna

Daği nefsiyle olmalı mücâhid
Ne isterse ol aña sen mü‘ânid

Hiâlâf-ı nefis ile olursa sâlik
Olur dil mülkine elbette mâlik

25 Hevâ-yı nefis ü şeytân ile olma
Gönül şehrin şaşkın harâba şalma

Ğazâb kibr itme dâimâ halîm ol
Bulunduğuñ mağallerde hadîm ol

Hased kîn ü ‘adâvet buğz hîle
Habâiş terkin it hem bunlar ile

Tevâzu‘ eyle her kimi görürseñ
Telaţţuf eyle dostlara ererseñ

Çamudan kendiñi ednâ hem aħker
Bilüp nefsiñi mücrim daği kemter

30 Tarîk kardaşlarıña eyle hürmet
Ki aqdemdir nesebden bu uşuvvet

Neseb kardaşı kardaşdır babadan
Bu kardaşdır saña özge babadan

Ki anıñ hürmeti dünyâ işinde
Bu hem-râhdır saña Mevlâ işinde

Büyüklerden hayâ ile hâzer it
Küçüklere riâyetle güzêr it

Dañi Mevlâ kûluna cümleten var
Nazar it hüsn-i zannıyla ne kim var

35 Kârınca olsa zinhâr görmegil hor
Nice sulţân gehî külhânda yatur

‘Uyûb-ı nâsı görünce setir it
Arayup nefsiñi bir kerre fikr it

Ne derlerse saña mañlûka bakma
Kusûrumdur deyüp kendiñi yakma

Ne görüp işid[ir]sen olma gâfil
Ki vardır hikmeti bilmeye câhil

Ne iş olsa kâmusın bil Hudâ’dan
Ġazab kâhr [u] kerem luţf u ‘aţâdan

40 Yıkan yapan eden kılan muhaqqâk
Kamu Hâk’dır kuluñ fi‘li mu‘allaq

Başiretle hemân ‘ibret ala gör
Bu şûretten geçüp ma‘nâ tuya gör

Sükût it cümleden kendiñ bil alçaq
Bilürim deyü çok söyleme ahmaq

Ki çok bilen yañılır çok çok elbet
Sükût eden bulur ‘izzet ü şöhret

Sükût ile otur kalbiñle zıkr it
Ki derdiñüñ devâsın isteyü git

45 Teveccüh zıkr [ü] fikr ile günüñi
Geçür olma ‘abeş şeyle cünûñi

Gel it uyku yemek içmekde kılllet
Sülûk ehline budur de’b-i sünnet

Ne olsa mâ-ğazar ger yağlı yavan
Yeyüp bu hasleti ol şükrün öğren

Ğurûbdan soñra itme ekl ü şurbı
Eğer ister isen Mevlâ’ya kırbı

Gönül âyînesin bunlar pas eder
Dağı nefis ile şeytânı süs eder

50 Gece olduğda câme-ğâba yatma
Yatarsañ bâri ayağıñ uzatma

Ki Mevlâ yoluna giden uyumaz
Uyursa çün az uyur râhat olmaz

Seğerde kalğa gör uyuma zinhâr
El açup ‘aşk ile dergâha yalvar

Seğerde sâlikiñ derdine dermân
Seğerde bulunur hastaya Loğmân

Seğerde zıkr edüp derd ile ağla
Ciğeriñ zağmımı âh ile dağla

55 Seğerde fetheder her işi Fettâh
Kilîd-i müşkile bu oldu miftâh

Seherdir her işiñ feth-i fütûhı
Seherdir ehl-i ‘aşkıñ çün şübûhı

Seherde feth olur genc-i sa‘âdet
Seherde bahş olur biñ luğf u rahmet

Seherde bâb-ı Raḥmânî açılır
Seherde feyz-i Yezdânî saçılır

Seherde her murâda çün erilir
Seherde dilber-i ra‘nâ görülür

60 Seherde bâde-i vuşlat içilir
Seherde kûy-ı cânâna göçilir

Seherde zeyn olur cân taht-gâhı
Gelür tahtına gönül pâdişâhı

Seherdir her huzûruñ başı yekbâr
Sülûk ehline budur rehber-i yâr

Seherde sâlike uyku ḥarâmdır
Gel inşâf eyle ne müşkil ziyândır

Ki fırsat var iken vaḳti geçürme
Seher kuşunu dalından uçurma

65 Umûruñ Ḥaḳḳ’a tefvîz eyle cümle
Gelür taḳsîm olan elbette ele

Ne derd olsa devâsın Ḥaḳ’dan iste
Ki kullar bizcileyin cümle ḥasta

Ne sözüñ var ise Ḥazret’e arz it
Münâcât eyle dergâha niyâz it

Velâkin dergehe lâıyık gerek söz
Söz olmazsa yüz olmazsa gerek öz

Ki rehbersiz o dergâha varılmaz
Delilsiz bâb-ı Sultân'a girilmez

70 Anıñçün oldılar muhtâc delîle
Delilsiz çün erilmez ol Celîl'e

Delîl kim der isen mürşiddir ancak
Sözi anlar iseñ haqdır güzel baq

Refîkîñ mürşid olur bil haqîkî
Bilürseñ er-refîk şümme't-çarîkî

Anuñ 'avniyle ol maqlûba vâsıl
Ne isterseñ murâdıñ ola hâsıl

Eğer mürşidsiz olsa 'ilm-i a'lâ
Neden muhtâc olurdu Hızır'a Mûsâ

75 Bu hâli fikr eden münkir ü nâdân
Taşhîh itmezse bir ehlinden îmân

Huzûr-ı Hâzret'e varınca cânâ
Ne hâl olur e'âze'llâh iyyânâ

Bizim de Hâzret'e lâıyık sözimüz
Ki yokdur dergehe sürüp yüzimüz

'Amel bâbında bir hâlim görünmez
Gühahkârlıkda aqrânım bulunmaz

Hemân yoqluq ile geldim kapuya
Ki mücrim qulunum tırdum tapuya

80 Hevâ-yı nefis ü şeytânîñ elinden
Dağı bu gâr-ı hicrân gamlarından

Çaçup sen şâha çün emâna geldim
Mürüvvet-kânısın ihsâna geldim

Keremler ile geldi ‘abd-i âbık
Kerem itmek faķîre şâha lâyıķ

İlâhî itme maħrûm bu haķîri
Çapuñ sâillerinden bu faķîri

‘Înâyetle ‘atâ-yâbıñ güşâd it
Bu Sûzî mücrimi gamdan azâd it

85 Dağı ihvân u aħbâbına cümle
Gerek sâlik gerek şâkird hademle

Çamuya luţf ile eyle ‘înâyet
Bulalar dü-cihânda dürlü ‘izzet

Ĥabîbiñe qarîn it rûz-ı maħşer
Olalım cümlemiz nûrına mażhar

Bu Sûzî âh ile yanmış vücûdı
Feraĥ-yâb eyleye Rabb-i Vedûd’ı

Murâdı bu ki haķ yola gidenler
Sülûka şıdķ ile bel bağlayanlar

90 Bu pendîñ şart u erkânın tıyalar
Ki derdden cânı cinâna kıoyalar

Olalar feyz-yâb himmetle bunda
Mu‘azzez olalar hem dü-cihânda

‘Azîzim Hâzret-i Şems hürmetine
Hudâ ulaşıra pîr himmetine

Diler Sûzî kâmadan bu du‘âyı
Eder ihvâna dâim bu ricâyı

Du‘â ile bizi bir kez eden yâd
Hudâ eyleye dâreynde anı şâd

95 Kûşûr-ı cürmüme sensin çü dânâ
Va‘fü ‘annâ vağfir lenâ verhamnâ

Ente Mevlânâ fanşurnâ ‘ale’l-ķavmi’l-kâfirîn

III. BÖLÜM

EDEBİYATIMIZDA SÜLEYMÂNNÂME VE SÛZÎ'NİN SÜLEYMÂNNÂMESİ

1. Edebiyatımızda Süleymânnâme

İslamî ilimlerin tamamında olduğu gibi Türk İslam Edebiyatı'nda da ilk kaynak Kur'ân-ı Kerim'dir. Şairlerimiz, tertip etmiş oldukları Divan ve Mesnevî türü eserlerde Kur'ân-ı Kerim'den çeşitli şekillerde yararlanmışlardır. Şiirlerinde, yeri geldiğinde anlatılan konuyla ilişkili olarak âyetlerden lafzî ve mânevî iktibaslar yapan şairlerimiz, ayrıca Kur'ân-ı Kerim'le ilgili edebî türler de oluşturmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan peygamber kıssaları da şairlerimize ilham kaynağı olmuş ve bu bağlamda çeşitli peygamberlerle ilgili müstakil mesnevîler kaleme alınmıştır. Hz. Yusuf kıssasından hareketle oluşturulan Yûsuf u Züleyhâ isimli eserler, edebiyatımızda bu türde bilinen mesnevîlerin başında yer alır. Bunun dışında, az da olsa diğer birkaç peygamberle ilgili eserler de mevcuttur. Hz. İbrâhîm'le ilgili olarak kaleme alınan *Halilnâme* isimli mesnevî ile Hz. Süleymân kıssasını konu alan *Sülaymâniyye* bu türdeki eserlerdendir.

Kur'ân-ı Kerim'de ismi bildirilen 25 peygamberden biri olan Hz. Süleymân, hem bir peygamber hem de bir hükümdar olarak anılmaktadır. Bakara (2/102), Nisâ (4/163), En'am (7/84), Enbiyâ (21/78-79; 81-82), Neml (27/ 15-44), Sebe (34/12-14) ve Sâd (38/30-40) surelerinde anlatılan Hz. Süleymân insanlara, cinlere, hayvanlara ve rüzgara hükmetmiş olması, karınca ile konuşması, Sabâ melikesi Belkıs'ın tahtını göz kapayıp açanadek getirtmesi gibi hususlar yönüyle divan şairlerinin dikkatini çekmiş ve yazmış oldukları kasîde, gazel ve mesnevî gibi şiirlerde çeşitli şekillerde bu konulara yer vermişlerdir. Bu kullanım çağdaş Türk şiirinde de devam etmiştir²².

²² Bkz. Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Peygamberler*, Edirne 2006, s. 123-129.

Eski Türk edebiyatında Hz. Süleymân konusunu ele alan müstakil mensur eserler yazıldığı gibi müstakil mesnevîler de bulunmaktadır. XV. yüzyıl şairlerinden olan Sirozlu Sâdî'nin 3500 beyitlik mesnevîsi bu konuda kaleme alınan ilk eser olarak bilinmekte ve kabul edilmektedir. Yine XV. Yüzyıl şairlerinden olan Firdevsî-i Rûmî'nin içerisinde yer yer manzum kısımların da bulunduğu toplam 81 cilt olan *Süleymânnâme-i Kebîr* isimli mensur eseri de Hz. Süleymân'la ilgili yazılan eserlerdendir. Bu iki eser dışında XVI. Yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Şemseddin Sivâsî'nin *Süleymâniyye* isimli mesnevîsi bu güne kadar elde mevcut olan tek mesnevî olarak kabul edilmektedir²³.

İlk kez tarafımızdan tespit edilen ve *Kültür Tarihinde Sivasiler Sempozyumu*'nda (1 Mayıs 2010, Sivas) duyurduğumuz konuyla ilgili ikinci bir eser daha mevcuttur. Sûzî'nin kaleme aldığı *Süleymânnâme* ismini taşıyan bu mesnevî, Hz. Süleymân'la ilgili yazılmış olan Süleymânnâme türünün bilinen ikinci eseri olma hüviyetine sahiptir.

2. Sûzî'nin Süleymânnâmesi

Ahmed Sûzî'nin Süleymânnâme ismini taşıyan bu mesnevîsi toplam 533 beyitten meydana gelmektedir. Tek nüshasını tespit edebildiğimiz bu eser Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi, F. Güneren Bölümü No: 25'te kayıtlıdır. 86-114 sayfaları arasında bulunan bu eser Ahmed Sûzî'nin matbu Divanı (192 sayfa), Kasîde-i Bürde Tercümesi (yk. 1b-13b), Vasiyetnâmesi (1-20), Şemseddin Sivâsî'nin Süleymâniyye (1-85) isimli (bu nüshada Süleymânnâme ismi kullanılmaktadır) mesnevîsinin bir araya getirilip ciltlendiği bir mecmua içerisinde yer almaktadır. Farklı eserlerin bir araya getirilmesi

²³ Eserlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Akkaya, *The Propet Solomon in Otoman Turkish Literature and the Süleymâniyye of Şemseddin Sivâsî Part I*, Harvard University 1997, s. 29-34.

nedeniyle mecmuadaki eserler bir bütün olarak değil de ayrı ayrı sayfalandırılmıştır. Mecmua içerisinde yalnız Şemseddin Sivasî'nin Süleymâniyye'si ile Ahmed Sûzî'nin Süleymânnâmesi birbirini takip eder şekilde sayfalandırılmıştır. Bunlarda da varak numarası yerine sayfa numarası verilmiştir.

Ahmed Sûzî, Sivas'ta bulunan Şemseddin Sivasî dergâhına postnişin olduğunda dergâhta bulunan ve büyük bir kısmı Şemseddin Sivasî'ye ait olan kitapların çoğunun fareler tarafından yenilmiş olduğunu görmüş, kalan kitapları muhafaza altına almıştır. Bu kitaplar arasında Şemseddin Sivasî'nin *Süleymânnâme* isimli kitabı da bulunmaktadır. Bu kitabın son tarafı da telef olmuş vaziyettedir. Süleymânnâme her okunduğunda dinleyenlerin hikâyenin devamını merak etmeleri üzerine bu eseri kaleme almaya karar verdiğini söyleyen Sûzî kitabı ancak 1230 (1815)'te yazabildiğini ifade etmektedir.

Sûzî'nin *Süleymânnâme*'sinden anlaşıldığına göre tekkedeki kitaplar arasında bulunan Şemseddin Sivasî'nin *Süleymâniyye*'si Belkıs'ın elçilerinin Hz. Süleymân'a gelmeleri konusuna kadar gelmiş, bundan sonraki kısım ise fareler tarafından telef edilmiştir. Bu nedenle Ahmed Sûzî, eserine buradan başlamaktadır. Bu kısım Şemseddin Sivasî'nin *Süleymâniyye*'sinin 1259. beytine tesadüf etmektedir²⁴. Ahmed Sûzî, 46. beyitten önce “Bu mağalden aşağı ‘azîzün nuṭkı olan zâyî’ olmuşdur. Bundan aşağısı bizim kelâmımızdır ma‘lûm oluna” ifadelerini kullanmasına rağmen, iki eserin bundan sonraki kısmını karşılaştırdığımızda Sûzî'nin mesnevîsindeki 47-100. beyitler ile Şemseddin Sivasî'nin eserindeki 1259-1314. beyitler arada bazı beyitler veya bazı mısralar hariç tutulduğunda, özellikle ikinci mısralar aynıdır. Örneğin Sûzî'nin 50. beyti

²⁴ Bkz. Hüseyin Akkaya, *a.g.e., Part II*, s. 288.

Didi bâd-ı ıayyibât ıuramaz eser
İalmamış bizümkide bûdan eŒer

Œeklinde iken, Œemseddin Sivasî’de bu beyit (1262) Œu Œekildedir;

Didi çün bâdı bu Œâhun misk eser
İalmamış bizümkide bûdan eŒer

Aynı olan beyitlere örnek vermek gerekirse, Sûzî’nin 64. beyti ile Œemsî’nin 1276. beyti Œöyledir:

Bunlaruñ kerpiçleri Œıgdııca yir
İâlî koñ diyü buyurmuŒdı emîr

Sadece bu iki örnekte de anlaşılacağı gibi her iki eserde mevcut olan beyitlerden 50 kadarında ya bir mısra yahut beytin tamamının aynı ifadelerden oluştuğu görölmektedir. Bundan sonraki kısımlar ise her iki eserde tamamen farklıdır.

Ahmed Sûzî, mesnevîsinde özetle Œunları anlatmaktadır:

Başlarında Münzir isimli birinin bulunduğu Belkıs’ın elçileri Hz. Süleymân’a bazı hediyeler getirmişlerdir. Hz. Süleymân, elçilerin getirdikleri hediyelerin neler olduğunu bildiğinden dolayı bu hediyeleri boŒa çıkaracak bazı tedbirler almıştır. Elçiler misk ve anber kokusu getirdiklerinden, Hz. Süleymân’ın rüzgara misk ve anber kokusu getirmesini emrettiğinden bu kokuların kokuluktan bir eseri kalmamış ve elçiler de getirmiş oldukları kokuları bir yere gizlice dökmüşlerdir. Elçiler yollara dökölmüş olan ve kimse tarafından dönüp bakılmayan mücevherleri görerek getirmiş oldukları mücevherleri de atarlar. Münzir’in getirdiği dört altın kerpiçe karşılık Hz. Süleymân döŒemesi altın ve gümüş olan bir hisar yaptırmış ve dört kerpiç yerini de boş bıraktırmıştır. Elçiler bu durumu gördüklerinde altın kerpiçleri de ellerinden atmışlar bir diğere rivayete göre ise hırsızlıkla

suçlanmamak için yanlarındaki altın kerpiçleri duvardaki bu boşluklara yerleştirmişlerdir. Böylece getirmiş oldukları altın, mücevher ve koku boşa çıkmıştır.

Daha sonra yolun iki tarafına bağlanmış vahşi hayvanlar, devler, cinler ve iki tarafa dizilmiş askerler arasından korku ile geçerek Hz. Süleymân'ın huzuruna giren elçiler bu ihtişam karşısında hayranlık duymuşlar ve kalpleri İslam'a ısınmıştır. Münzir tarafından Hz. Süleymân'a getirmiş oldukları hokka takdim edildiğinde Cebrail içindekileri Hz. Süleymân'a bildirmiştir. Münzir'in hokka içinde ne olduğunu sorması üzerine Hz. Süleymân delinmemiş bir inci ile deliği eğri büğrü olan bir boncuk bulunduğunu bildirmiştir. Hz. Süleymân'dan inciyi deldirmesi ve deliği eğri büğrü olan boncuğun bir ipe geçirmesi elçiler tarafından istendiğinde Hz. Süleymân insanlara ve cinlere bunu yapmalarını emretmiş, devlerden birisi inciyi delmiş, bir karınca da içerisinden geçerek boncuğu ipe geçirmiştir. Bunu gören Münzir, Hz. Süleymân'ın peygamberliğini kabul etmiştir.

Müfessirlerden bazıları bu durumla ilgili farklı rivayetlerde bulunmuşlardır. Bu rivayetlere göre önce inciyi delemek ve boncuğu ipe takacak insanlar ve cinlerden hiç kimse bulunamamıştır. Devlerin işareti üzerine bir ağaç kurdu gelerek inciyi delmiş, bundan hoşnut olan Hz. Süleymân ağaç kurduna isteğini sormuş, o da rızkının ağaçtan olmasını istemiş ve dileği Hz. Süleymân tarafından kabul edilmiştir. Eğri olan boncuğu ipe geçirme işi de yine devlere sorulmuş ve bu da bir ak kurt tarafından gerçekleştirilmiştir. Ak kurttan da isteğini soran Hz. Süleymân, kurtun, rızkının yemişlerden olması isteğinde bulunması üzerine onun da isteğini kabul etmiştir.

Hz. Süleymân o ak kurt ile önceden karşılaşmış ve küçücük bir kurtun ne işe yaradığını düşünmüştür. İşte bu kurt, boncuğu ipe geçiren kurttur.

Hz. Süleymân bir gün zayıf bir karınca görmüş ve bunun yaratılış hikmetini de merak etmiştir. Bir gün Hz. Süleymân'ın kulağına kırk ayaklı bir böcek girmiş, insan cin ve devlerden

hiç kimse bu işe bir çare bulamamıştır. Kırk ayaklı böceğin kulaktan çıkarılması o küçük karınca tarafından gerçekleştirildiğinde Hz. Süleymân Allah'ın işine akıl ermeyeceğini itirafla hiçbir zerreyi aşağı görmemeye tevbe etmiştir.

Münzir'in Hz. Süleymân'dan bir isteği daha vardır. O da yanlarında getirmiş oldukları erkek elbisesi giymiş kadınlarla, kadın elbisesi giymiş erkeklerin ayırt edilmesidir. Hz. Süleymân bunlardan her birine bir ibrik vererek el ve yüzlerini yıkamalarını emreder. O zamanın adeti şöyledir. Kadınlar ibrikten suyu sağ elleriyle alıp sol ellerine dökerek yüzlerini yıkarlardı. Erkekler ise tam tersini yaparlar ve ellerini yenlerine silerler, kadınlar ise ellerini yenlerine silmezlerdi. Hz. Süleymân'ın, erkeklerle kadınları böylece tek tek işaret ederek göstermesi üzerine elçiler onun peygamber olduğunu kabul ettiler.

Elçilerin, yerden kaynamadığı ve gökten yağmadığı halde içildiğinde susuzluğu gideren suyun ne olduğu sorusuna Hz. Süleymân'ın, o suyun at teri olduğu cevabını vermesi üzerine, şüpheleri tamamen gitmiş ve hepsi, Hz. Süleymân'ın Allah'ın peygamberi olduğunu tekrar itiraf etmişlerdir.

Hz. Süleymân, getirdikleri hediyelerden hiç birinin yanlarında zerrece değeri olmadığını söyleyerek, elçilere ülkelerine dönüp Belkıs'ın Müslüman olarak kendisine gelmesi isteğini bildirmelerini emretmiştir. Eğer kendi isteğiyle gelmezse, zorla getireceğini de ilave etmiştir.

Münzir ve beraberindekiler, geri dönüp Belkıs'a başlarından geçen hadiseleri bir bir anlattıktan sonra Hz. Süleymân'ın isteğini de bildirmişlerdir. Kendisine anlatılanlardan dolayı Hz. Süleymân'ın peygamber olduğuna inanan Belkıs, hemen yol hazırlıklarına başlanılmasını emretmiş, ince bir işçilikle yaptırmış olduğu mücevherlerle süslü yedi parçadan oluşan ve üzeri kilitli yedi evde bekçiler tarafından koruma altında bulundurulmuş tahtının ve şehrin

muhafazası için bir halife tayin ettikten sonra on iki bin askerle birlikte yola çıkmıştır.

Hız. Süleymân tahtı üzerinde otururken karşıda bir toz bulutu görür. Ne olduğunu sorduğunda Belkıs'ın gelmekte olduğu cevabını alan Hız. Süleymân, Belkıs'ın tahtını kimin kendisine getireceğini sorar. Cinlerden bir ifrit Hız. Süleymân'ın yerinden kalkmadan Belkıs'ın tahtını getireceğini söyler, Âsâf bin Berhiyâ isminde ilim ve kemal sahibi alim bir zat göz yumup açincaya kadar tahtı getireceğini söyler ve iki aylık yol mesafesi olan Yemen'den göz yumup açincaya kadar tahtı getirerek Hız. Süleymân'ın yanına kurar. Bunu gören Hız. Süleymân, bunun Allah'tan kendisine bir lütuf olduğunu ve verilen nimetlere karşılık kendisinin küfrân-ı nimet edip etmediği hususunda imtihan edildiğini söyleyerek Allah'a hamd eder.

Bir rivayette tahtın Cebrail tarafından getirildiği, Hız. Abbas'tan gelen bir rivayete göre ise hâl ehli ve Allah'ın velilerinden olan Âsâf bin Berhiyâ'nın ism-i a'zam duasını okuyarak o tahtı yerin altından getirttiği ifade edilmektedir.

Hız. Süleymân devlere tahtın bazı kısımlarının değiştirilmesini emretmiş, devler de tahtın birçok yerinde değişiklikler yapmışlardır.

Bu değişikliklerden sonra Hız. Süleymân Belkıs'a yanındaki tahtın kendi tahtına benzeyip benzemediğini sorar. Belkıs, bu tahtın kendi tahtı olduğunu bilmesine rağmen "Onun gibidir veya onu yapan bunu yapan gibidir." diyerek irfan sahibi bir melike olduğunu ispat etmiş ve Hız. Süleymân'ın takdirini kazanmıştır. Cinler, annesinin cin taifesinden olması ve Hız. Süleymân'ın onunla evlenmesi durumunda sırlarının açığa çıkacağından korkmaları sebebiyle Belkıs'ın akıl yönünden noksan ve ayaklarının kıllı olduğunu söylemişlerdir. Hız. Süleymân bu durumu açığa çıkarmak için sırçadan bir köşk yapılmasını emreder. Şeytanlar tarafından yapılan sırça köşkün altına kurbağa, balık, sülük gibi hayvan resimleri de yapılır. Bu saraya davet edilen Belkıs'ın, zemini

su zannederek ayaklarını sığadığında baldırında kıllar olduğu görülür. Hz. Süleymân zeminin su olmayıp, sırcadan olduğunu söyler. Belkıs, Hz. Süleymân'ın peygamberliğini kabul eder, yanındakilerle beraber Müslüman olur ve kendi rızasıyla Hz. Süleymân'la evlenir. Devler, Belkıs'ın ayağındaki kıllar için hamam otunu yaparlar.

Daha sonra kendi ülkesine haber gönderen Belkıs, onları da dine davet eder. Belkıs'a bağlı olan tüm halk da bu çağrıya uyarak Müslüman olurlar. Bir müddet Hz. Süleymân'la birlikte yaşayan Belkıs, Hz. Süleymân'ın emriyle tekrar Sabâ'ya döner ve Hz. Süleymân da zaman zaman buraya gelip gider.

Ahmed Sûzî, kıssanın burada bittiğini söyledikten sonra Belkıs'ın doğumu ile ilgili bilgiler vermeye başlar. Büyük dedesi Şemseddin Sivasî'nin kitabın başında Belkıs'ın babasının Şerhil adında büyük bir hükümdar olduğunu, evlenmek için hiçbir hükümdarın kızını beğenmeyip bir türlü istediği kızı bulamadığını ve o dönemde insanlarla cinler birbirlerini görebildiklerini söylediğini ve Belkıs'ın anne ve babası hakkında başka bir tafsilat vermediğini hatırlatan Sûzî, bunlarla ilgili bilgileri kendisinin bazı tarih ve tefsir kitaplarında bulduğunu ifade ederek, anlatmaya başlar. Bu bilgiler de şöyledir.

Belkıs'ın annesi Reyhâne isminde bir cin, babası Şerhil ise insandı. Büyük bir mülke hükmeden ünlü bir hükümdar olan Şerhil bir gün ava çıktı. Avlanırken yolu kaybederek ıssız bir çöle varan Şerhil siyah bir yılanın beyaz bir yılanı sarıp altına aldığı ve öldürmek için boğazını sıktığını gördüğünde adamlarına beyaz yılanı kurtarmasını emretti. Adamları da siyah yılanı öldürerek beyaz yılanı kurtardılar ve ona su verdiler.

Şerhil tekrar sarayına döndü ve bir nice yıl saltanatına devam etti. Bir âdeti vardı onun; uyumak istediği zaman, kapıları sıkıca kilitler ve yanında hiç bir kimseyi bulundurmazdı.

Günlerden birgün yine âdeti üzere böyle yatmışken, uyandığında başucunda güzel güzlü bir delikanlının oturduğunu görerek kalktı ve ona kim olduğunu sordu. Delikanlı, korkmamasını, kendisinin yabancı olmadığını, düşmanı olan karayılanın elinden kurtardığı beyaz yılanın kendisi olduğunu ve tanışmak için geldiğini söyledi. Kendisinin peri padişahının oğlu olduğunu söyleyen delikanlı, o karayılanın babasının tebasından biri olduğunu, bir konudan dolayı kendisini öldürmek için fırsat kolladığını ve kendisinin gaflette olduğu bir zamanda saldırdığını anlattı. Şerhil'in böyle bir anda gelip kendisini kurtarması sebebiyle, bir hediye vermek için geldiğini söyledi.

Şerhil, hediyelerin neler olduğunu sorduğunda delikanlı “Ne kadar hazine istiyorsan, onların yerini sana göstereyim.” dedi. Şerhil'in mal ve mülke ihtiyacı olmadığını, hazinesinin de çok miktarda olduğunu söyledi. Her bir hastalığın çaresinin ne olduğunu öğretme teklifine de çok yetenekli doktorlara sahip olduğunu söyleyen Şerhil'e delikanlı çok güzel bir kız kardeşi olduğunu ve onunla evlenmesi önerisinde bulundu. Hükümdarlardan birçoğunun evlenme isteğini reddeden bu kızın bir kusuru vardır. Ne yaparsa yapsın, bunu niçin böyle yaptın diye sorulmayacaktır. Sorulduğu takdirde evliliği hemen sonlandıracaktır. Şimdiye kadar kendisine evlenme teklif edilen hiçbir kızı beğenmeyen, benzeri olmayan bir kız arayan Şerhil, bu teklifi kabul ederek, hiçbir şey sormayacağını belirtir.

Bunun üzerine peri padişahının oğlu hiç kimse görmeden Şerhil'i sarayından alarak bir bahçeye indirir. Bahçenin içinde mücevherlerden yapılmış ve kapısı beyaz inciden olan, binlerce hizmetçisi bulunan, etrafında fiskiyelerin bulunduğu beyaz billurdan bir havuza sahip bir saray bulunmaktadır.

Bir tahtın üzerine oturduklarında delikanlının babası gelerek, “Oğlum bu taht senindir.” deyip nice izzet ve ikramdan sonra kızını kendisine verdiğini söyler ve “Allah

mübarek etsin.” diye dua eder. Nikâhları kıyılır, birçok mücevher ve mal verilerek, Şerhil’in sarayına gelirler. Bütün bu işler bir gün içerisinde olmuş ve Şerhil’in halkından kimse de bu olayı duymamıştır. Bir de bakarlar ki beylerinin yanında oldukça güzel bir hanım vardır.

Evliliklerinden bir müddet sonra ay parçası gibi bir oğulları dünyaya geldiğinde her ikisi de çok sevinirler. Şerhil bütün zamanını oğlunu severek geçirmektedir. Bir gün çocuk annesiyle birlikte otururken bir alev ortaya çıkar ve annesi çocuğu tutup ateşe atar ve çocuk bir anda ortadan kaybolur. Bu duruma çok üzülen ve içerleyen Şerhil vermiş olduğu sözden dolayı eşine niçin böyle bir şey yaptığını soramaz.

Bundan bir zaman sonra bir kızları dünyaya gelir. Kızını da çok seven baba, bir gün siyah bir köpeğin kapıdan girerek çocuğu ağzına atıp götürdüğünü gördüğünde de çok üzülmeye rağmen bir türlü sebebini soramaz.

O sırada Şerhil’in bir düşmanı ortaya çıkar. Kendisine düşman olan bir hükümdardır. Durumu eşine anlatan Şerhil’e, korkmamasını ve hazırlık yapmasını söyleyen eşi, düşmandan önce davranmayı öğütler ve “O bizim üzerimize gelmeden biz onun üzerine gidelim ve aman vermeyelim.” der.

Vezirine hazırlıkları tamamlama emri veren Şerhil, ordusuyla birlikte düşmanın üzerine hücum için sefere çıkar. Geçiş güzergâhlarında ancak altı günde geçilebilen ıssız ve susuz bir çöl bulunmaktadır. Yanlarına altı gün yetecek miktarda su alan ordunun suyu azalmaktadır. Bir gece, geceyi geçirmek için konakladıkları bu çölde yemekler yapılıp, sular hazırlandığında peri kızı yerinden kalkarak yemek ve suların hepsini döker. Durumu gören askerler Şerhil’e gelerek, eşinin yapmış olduklarını anlatırlar. Şerhil, böylesine bir çölde yiyecek ve su bulmanın zorluğu ve askerlerin tamamen telef olacağı endişesiyle sabırsızca bu işi niçin yaptığını eşine sorar.

Eşi “Keşke sormasaydın.” der ve bu durumun ve önceki olayların sırrını Şerhil’e anlatır. Oğlunu attığı ateşin dayısı olduğunu ve kendi adetleri sebebiyle oğlunu terbiye etmesi

için ona verdiği, kızını götüren siyah köpeğin ise hizmetçisi olduğunu ve onun da terbiye maksadıyla götürüldüğünü, oğullarının vefat ettiğini, kızlarının ise hayatta olduğunu söyler ve hizmetçisini çağırıp kızını getirmesini emreder. Kızı hizmetçi tarafından getirilir. Kızının büyüdüğünü ve güzel bir kız olduğunu gören Şerhil, sevinerek Allah'a şükreder.

Yemek ve suları, düşmandan aldığı birçok şey karşılığında Şerhil ve askerlerini öldürmek için vezir tarafından içine zehir katılmasından dolayı döktüğünü söyleyen peri kızı, durumun böyle olduğunu ispat için bu yemeklerden vezire yedirmesini ister.

Şerhil, veziri yanına çağırıp yemekten bir lokma yemesini ister. Vezirin yemek istememesi üzerine onu zorlayarak yemekten bir lokma yemesini sağlar. Yemeği yer yemez ölen vezirini gören Şerhil, eşinden özür dileyerek, sorduğu sorudan dolayı çok pişman olduğunu ve kendisini affetmesini ister. Peri kızı artık pişmanlığın fayda etmeyeceğini söyler ve daha sonra cin taifesini çağırarak onları düşman üzerine gönderir. Düşmanın yenilmesinden sonra Şerhil'in ordusunu çölden sulu bir yere çıkaran peri kızı Şerhil'in yalvarıp yakarmasına aldırmaksızın, onunla vedalaşır sırı karışır. Bundan sonra eşini bir daha göremeyen Şerhil, memleketine döner ve kızının yanında olmasından dolayı Allah'a hamdeder. Belkıs, işte bu kızdır.

Bundan sonra, kıssadan alınması gereken hisse üzerinde duran Ahmed Sûzî, her sözün bir zâhiri bir de bâtını olduğunu, gönül ehlinin zâhirden bâtını anlayacağını söyleyerek, özellikle Kur'ân sözlerinin rumuzlardan olduğunu ifade eder.

Hz. Süleymân ile Belkıs'ın durumlarını Allah'ın anlattığını hatırlatan Sûzî, bu olayın zâhiren temsil ve ibret olduğunu, bâtında ise gizli haberler bulunduğunu ifade eder. Bunların tamamının nefs ve ruha hitap olduğunu söyleyen şair, Hz. Süleymân'ın ruh olduğunu, Belkıs'ın ise nefs olup imanı bulması gerektiğini vurgular.

Süleymân kıssası etrafında nefis ve ruh ile ilgili bilgiler veren Ahmed Sûzî, son 59 beyitte Allah'a tazarrû ve niyazda bulunarak mesnevîsini bitirir.

3. Metin

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

s.86 Çün bu kışsa buraya geldi tamâm
Diñle n’oldı mâ-cerâ bulmaz hıtâm

Bu kitâbın alt yanı olmuş telef
Böyle geçdi elimize der selef

Vağ‘a n’oldı Sûzi mücrim söylesün
Bu sebeble hayr du‘â eylesün

Sizlerüñ geçmişlerine ol Hudâ
‘Afv u ğufrân eylesün yevmü’l-cezâ

5 Hem bizim geçmişleri ol zü’l-kerem
Luğf u ihsânıyla kılsun muhterem

Vâlidimiz Şeyh ‘Ömer Efendi çün
Fâtiha okuyalım rûhı için

Bu maħalde Fâtiha okuna

Bir zamân bu tekkede ‘ilm ü kemâl
Taħsil idüp söylemiş çok ‘ilm-i hâl

Hüsn-i ahlâk u şalâh-ı hâl ile
‘İlm tedsîs hem daħi taqvâ ile

Tekke içre bulunan kitâbları
Pek güzel hıfz eylemiş çün anları

- 10 Sâl-i heştâd şad hezâr içre ecel [1180 =1767]
İrişüb ‘ömrine virmişdir hâlel

Göç idüp dâr-ı beķâyâ fâniden
Olmamış kitâbları bir hıfz iden

Çok kitâblar zâyî‘ olmuş bî-hisâb
Kimisi kalmış perîşân der-dolâb

Fâreler kesmiş kimi olmuş telef
Geldi nevbet bu hâķîr olduķ hâlef

Bâķisini buluben hıfz eyledük
Her birisin iyce ta‘mîr eyledük

- 15 Hâzret-i Pîr te‘lifâtların daķı
Arayup her birisin buldum aķı

Bu **Süleymân-nâme**’yi buldum hemîn
Görürüm bundan ötesi yok yaķın

Fâreler kesmiş öğünmüş un gibi
Bulamadım daķı bir nüşhasını

Her ne vaķt oķunsa dinleyen görür
Ötesi yok kışşa çün mücmel kâlur

Cümlesi şöyle kâlurlar muntazır
Bundan öte ne ola dirler hâber

- 20 Nicesi bilmez ötesi ne ola
Böyle geçmiş nice gün kâla kâla

s.87 Biñ iki yüz otuzuncı senesi [1230 =1815]
Göñle geldi denmeye netîcesi

Çün bulundı göñlümüzde bu merâm
Lâyık olmaz kıala kitâb nâ-tamâm

Lîk te'hîr eyledim destûr ola
Himmet ile Sûzi çün me'mûr ola

Ne kıadar haddim değılse söyleyem
İbrişim ucuna iplik düğleyem

25 Yâhud incü düzmesine benzer o
Boncuğı yanına düzmek gibi bu

Yâhud altundan yazılmış bir kitâb
Aşığısı eğril olsa nâ-şavâb

Her ne temşil eyler iseñ yolludur
Sözünüñ zâhirde hâli bellüdür

Bilmezem bir nesne ki anı diyem
Dir isem pîr himmetiyle söyleyem

Bildiğimden çokdurur yañıldığum
Himmetidir hem adam şayılduğum

30 Yoķsa âdem kıande ya biz kıandedir
Âdem olan oldu şâh biz bendedir

Âdemüñ âdemliğı çün sendedir
Bildüñ ise sen seni hep sendedir

On sekiz biñ 'âlemüñ sırrı dağı
Sendedir olduńsa âdem ey ağı

Âdem olan Hâk'dan ayrı olamaz
Kendini bildükde ğayri bulamaz

Ğayri olan âdem olmaz pes 'iyân
Şûretâ âdemdir ammâ di yalan

35 Âdemi bilen bilür Hâk'ı hemân
Bilmeyenler aldı maħrûm dü-cihân

Anuñ için secde oldu Âdem'e
İtme inkâr şükr idelim bu deme

Çün o demlerdür bu demler sendedir
Sırr-ı Hâk ne var ise âdemdedir

s.88 Hük-m-i Kır'an cümlesi âdemdedir
Sırr-ı Kır'an cümlesi âdemdedir

Bu söze şâhid hadîş-i Muştafâ
Ki buyurdı ol Hâbîb-i kibriyâ

âle Resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm *el-Kır'ânü ve'l-insânü
tev'emân*²⁵

40 Âdem ü Kır'an ikisi tev'emân
Olma münkir bu söze cândan inan

Seb'a eb'tın üzredir Kır'an'ı gör
Sende daħi vardurur çün yedi tavr

âle 'aleyhi's-selâm *ünzile'l-Kır'ânü 'alâ seb'ati eb'tın*²⁶

²⁵ Hadis denilmesine rağmen hadis kitaplarında bu ibareli bir hadis bulunamamıştır A.Y.

²⁶ Hadis denilmesine rağmen hadis kitaplarında bu ibareli bir hadis bulunamamıştır A.Y.

Her biri bir nefse oldu çün maķâm
Nefs-i sâbi‘de olur her rütbe tâm

Ve yükâlü lehâ nefsü’l-kâmileti ve hiye sâbi‘u’s-seb‘ati²⁷

Bu kadar besdür bu sözi kıyalım
Himmet ile kışşamıza girelim

Çünkü himmet oldu girelim söze
Söyleyim elçinüñ hâlin size

45 Diñlemişdüñ yukarıda hoş kelâm
Hâzret-i Pîr nuţkunı bir bir tamâm

Bu maħalden aşığı ‘azîzüñ nuţkı olan zâyî‘ olmuşdur
Bundan aşığısı bizim kelâmımızdır ma‘lûm oluna
Belkıs’uñ elçileri hep geldiler
Misk ü ‘anber kıoķuların gördiler

Yokladılar misklerini hıfyeten
Gördiler gitmiş kıoķusı cümleten

Şöyle te’şîr eylemiş tîb-ı hevâ
Kendilerüñ miski olmuş hep hebâ

Kıoķusundan tîblarıñ tutuldu dem
Hüsn-i tedbîr itdi Münzîr pes o dem

50 Didi bâd-ı tayyibât tırmaz eser
Kıalmamış bizümkide bûdan eşer

Bunca mâllar ile geldik bu yola
Kendü müşküümüzle düşdük müşkile

²⁷ Bu ibare de hadis kitaplarında bulunamamıştır A.Y.

Meşveretle müşklerini dökdiler
Kimseye bildürmeyüben gitdiler

Şadr-ı meydâna gelüp güne gün salṭanatları gördükleridir

Çün bular meydâna geldiler tamâm
Her bir eşyâdan bulunur ḥâşş u ‘âm

s.89 Şadr-ı meydân içre nice biñ hüner
Gördiler altun gümüş ferş-i kemer

55 Bî-kıyâs dökülmüş anda sîm ü zer
Gördi Münzir çeşmi oldı pür-güher

Ferşi üzre gördi baḡlu cân-âver
Hem ‘alaf yir üstüne hem gümreler

Bunları cem‘ itdi Münzir bir yire
Didi dinleñ ey gürûh-ı maşhara

Bizde var bir kaç ‘aded kerpiç hemân
Hoş ḥarîrler üzre ṭatarız ‘iyân

Bunlaruñ ‘inde çün seng ile zer
Kum yirine dökülür dürr ü güher

60 Tuḥfemiz olur çü ṭafra mâhiye
Her gören bizi diyiser mâ-hiye

Didi Münzir çün atavüz kerpiçi
Getürüp ḥod olmayavüz soñ uci

Cümlesi bu re’ye râzı oldılar
Kerpici def‘-i yabâna şaldılar

Beyân-ı rivâyet-i dîger başka dürlü söylediler

Bir rivâyetde dimişler ki resûl
Ferş-i meydân ile emr itdikde ol

Bunların kerpiçleri şıgđıkça yir
Hâli çoñ diyü buyurmuşdı emîr

65 Nice ki buyurdı öyle itdiler
İlçiler çün bu araya yitdiler

Girdiler meydâna hâli gördiler
Lîk bir yanını hâlî gördiler

Didi Münzir gördüğüz mi kışşayı
Alduñuz mı işbu işden hişşeyi

Ger bu yir hâlî dürür tehî degül
Lîk töhmetden bize hâlî degül

Piş-keşi virüp ger itsek minneti
Añlarım bize iderler töhmeti

70 Kim diyeler bu bizim meydânımız
Ferş dürür siz bunu kanden alduñuz

Şâhid ola aña bu rañne tamâm
Olısaruz halka biz rüsvâ-yı tâm

Re'y ile bir hüsni-i tedbîr idelim
Kerpici bunda koyup biz gidelim

Çün murâd-ı Belkıs olmadı tamâm
Def'-i dârrına idelim ihtimâm

- s.90 Eylediler çün bu re'ye ittifâk
Ol gedüklere kodılar ber-vifâk
- 75 Şöyle kim geldi münâsib ol yire
Şanki üstâd yapmış idi ol yire
- Gitdi 'anber gitdi cevher gitdi zer
Dir ki Münzir cümle olduĝ derbeder
- Yürüdiler eyleyüp bunlar nigâh
Görmemişler buncalayın pâdişâh
- Gördiler çok anda hayvân-ı 'acîb
Kudret-i Hâk ile olmuşlar mühîb
- Şandılar kendileri ilhâk ider
Korķuşup her birisi yan yan gider
- 80 Yürüdiler gördiler bundan ĝarîb
Dürlü cinsden cümlesi tırmuş edîb
- Çünki serheng bu işe kıldı nigâh
Didi baķuñ her tarafa ĝâh ĝâh
- Şöyle kim şaf bağlamışlar bî-şümâr
Şaĝısın ancak bilür Perverdigâr
- Bunlaruñ pes kalbi tıldı ĝavf ile
Ne 'aceb düşdüĝ didiler müşkile
- Zümre-i cindür bular ĝavf itmeñüz
Korķu ile hiç edeb terk itmeñüz
- 85 Ferş-i altun üzre vâfir gitdiler
Andan özge bir maĝalle yetdiler

Bir tarafda dağı şaff-ı dîv ırur
Heybetinden anlaruñ dil ıtulur

Bir tarafda hem vuğuş ile ıtuyır
Cümle envâ-ı behâyim hep ırur

Bir tarafda dağı şâhuñ leşkeri
Şöyle tertîb ile ırmuş her biri

Pes bu ağvâli çü bunlar gördüler
Cümlesi hayrân u nâlân oldılar

90 Muhtelif ecnâsdan itdiler ‘ubûr
Şâh hużûrına irişdi çün mürûr

Gördiler minber kurulmuş ser-firâz
Oturur anda o şâh-ı dil-nüvâz

Şağ u şol kürsiler üzre ‘âlemîn
Anlara uyan olıserdür emîn

Hoş mehâbetle oturmuş her biri
Gördi kâfir oldu ğafletden berî

s.91 Bunları kabz itdi İslâm heybeti
Kalblerine düşdi şâhuñ şavleti

95 Şevketinden şöyle bî-huş oldılar
Gitti varlık şanasın boş oldılar

**Elçiler Hâzret-i Süleymân hużûrına irüp tarafından
mükâleme olduğudur**

Cem‘ idüp ‘aklı çü oldum ihtimâm
İtdiler şâhuñ hużûrunda kıyâm

Bakdı şâh bunlara ğayet rıfķ ile
Anlara itdi hışâbı luş ile

Gördiler luşfını mesrûr oldılar
Meyl idüp İslâm'a pür-nûr oldılar

Şundı şâha hokķaı Münzir hemân
Peyk-i Hâķ Cibril irişdi nâgehân

100 Çünki bildi müfredât-ı tuhfei
Dir getirün piş-keş içre hokķaı

Her ne müşkil var ise kıldı beyân
Emr-i Hâķ'la cümlesi oldı 'iyân

Şordılar hep bunları bir bir aña
Bilür iseñ sözimüz yokdur saña

Dir Süleymân hokķa içre âşikâr
Kıymeti çok bir delüksüz inci var

Dağı bir boncuķ konulmuş yâdigâr
Şan'atı bu eğri büğri .fni var

105 Bir rivâyetde didi yâķût ola
Dağı bir elmâs hem boncuķ ola

Didiler gerçeksñ ey hâle habîr
Şanki aşlından olubsın sen başîr

Açdılar ol hokķa için gördiler
Bir delüksüz inciyi çün buldılar

Dağı bu eğri delükli boncuğı
Koyuben hıfz eylemişler şandugı

Didiler bu inciye siz deldürüñ
Boncuğa bir iplicecek tîz şalduruñ

110 İns ü cinne emr idüp didi tûruñ
Delmeğe bu inciye imkân buluñ

Hiç birisi bulmadı imkân aña
Şâh bu kez emr itdi dîvlerden yaña

Geldi bir dîv inciye deldi hemân
Bir qarınca bir kıl aldı ol zamân

s.92 Eğri büğri boncuğuñ çün içine
Girdi ol dem geçdi öte ucına

Gördi Münzir bunları didi tamâm
Haq nebîsüñ qalmadı aşlâ kelâm

115 Ehl-i tefsîrden rivâyet itdiler
Başka dürlü bir hikâyet itdiler

Çün Süleymân ins ü cine emr ider
Bunları delmeğe kim imkân ider

Virmedi birisi anda bir cevâb
Kim bite bu iş ola re'y-i şavâb

Dîvler ider ol ağac qurdına şor
Kim deler anlar bunu hep bî-kuşûr

Çün ağac qurdın o dem getürdiler
Gel bu hizmet saña düşdi didiler

120 Deldi ol qurd incüye ol dem hemân
Geçüp öte yanına oldu revân

Hoşlanup şâh didi nedir isteğün
Bitüreyim her ne ise hâcetün

Dir benim rızķım ağaç içre ola
Pes du‘â kıldı Süleymân ol ola

Rızķını Mevlâ ağac içre virür
Diri tutar her zamân anı görür

Pes Süleymân dîvleri şordı yine
Eğri büğri boncuğı ya kim dele

125 Kırdları istediler ol dem yine
Geldi bir aķ kırd sürine sürine

Didiler bu ipliğı boncuğa sen
Geçüre bilün mi ey zi‘b-i hasen

Didi hay hay hizmetimdür bu benim
Ne buyurursañ ben aña teslimim

Aldı ağzına bir iplik ol zamân
Öte geçdi turmayup tîzce hemân

Dir Süleymân var mı benden bir dilek
İste ne dirseñ biz anı tîz virek

130 Dir benim rızķım yemişlerden ola
Dir Süleymân öyle olsun ne ola

O yemişler içre çün rızķım bulur
Fikr iderseñ bunda çok ‘ibret olur

Virmiş iken rızķını böyle anuñ
Ne çekersin zaħmetin bu dünyânuñ

Ne naşîb olsa gelür öñdeñ şoña
Ġâfilâne şıķlet virdüñ cânuña

s. 93 Çünki bu ķurt bu işi gördi ise
Bir ‘aceb ĥikmet disem gel gel sese

135 Giderdi bir gün Süleymân bir yire
Düşdi bir aķ ķurt ağaçdan tîz yire

Üstüne başar iken gördi anı
Ayağın çekdi didi yâ Rab Ġanî

Bu ķadar küçük ki göz görmez anı
Görse bilmez nedürür bu ĥayvânı

Ne ola bunda ‘aceb bir fâ’ide
Hiç bilinmez buncağızdan mâ’ide

Ol sâ‘at irişdi anda bir şadâ
Ki mehîb geldi bu ķurddan bir nidâ

140 Beni taĥkîr mi idersüñ sen ‘aceb
Çün beni ĥalķ itdi ol Ķâdir Çalab

Nice biñ kez ĥâliķım zıķr iderim
Gice gündüz ben anı fikr iderim

Ġâfil olmam ĥâliķımdan bir nefes
Zıķr iderim tâ dükenince bu ses

Yâ niçün tezlîl idersin sen beni
Seni ĥalķ iden yaratdı çün beni

Çün Süleymân dinledi ķurtdan sözi
Bildi bu ķurdı göyüñdi çün özi

145 Şimdi muhtâc oldu bu kırdâ hemîn
İpliği boncuğa geçüre yakîn

Didi ey Kâhhâr u Kâdir pâdişâh
Hikmetün bilmekde ‘âkıller kûtâh

Bilmeyüp çok söz dirüz ola şâvâb
Çekiliser soñ uci andan ‘iğâb

Var idi buña münâsib bir haber
Anı daği söyleyem algil ‘iber

Yine bir gün şâh Süleymân ne görür
Bir zaif kıarınca ayakda yürür

150 Bu kıadar ince şağîr bir nemledür
Hiç görünmez sanki anı zerredür

Pes bu geldi hâtırına ne ‘aceb
Hâk bunu halk eylemiş çeker ta‘ab

Maşlahat ne ola bundan fayda yok
Buncılayın yeryüzünde nemle çok

Bir zamândan soñra gör Mevlâ n’ider
Hikmeti kıudretini izhâr ider

Kırk ayaklı bir böcek vardır gezer
Pek muzırdur insâna virür keder

s. 94 Şâh Süleymân uykıuda yatmış idi
Kulağına aķuben gitmiş idi

Çün kulaķdan geçüben beyne varır
Tırmalayup beynini her dem tırur

Çün Süleymân uykusundan uyanur
Bağdı beyni içre bir gavka olur

Pes ziyâde muztar olup emr ider
Bir şabîb yok mı ki bunu def' ider

Âdemîden cinnilerden cümlesi
Bulmadılar nedürür hiç çâresi

160 Dîvlere emr itdi sizler tiz varuñ
Kim bunuñ def'ine bir çâre kıluñ

Her birisi bilmeyüp tağıldılar
Bir devâ bulunmadı pes kaldılar

Zîr-i hükmünde olan mağlûka hep
Şordı birisi dimedi bir sebep

Her ne cinsüñ olsa dîvânı günü
Şorar idi bir bir anlara bunu

Cümle etrâfıyla eknâfdan hakîm
Geldiler hâzıqları cümle 'alim

165 Hiç birisi idemedi bir devâ
Şâh didi kim ya 'aceb hâlim nola

İşbu hâl içre Süleymân ne görür
Şaff-ı na'ide bağdı kim mûrı tırur

Her zamân dîvâna mûr gelse idi
Şaff-ı na'ide tıruben inler idi

Cümleden sonra olurd'aña hitâb
Her cevâbından olurdı biñ şavâb

Pes Süleymân didi bu kaldı ‘aceb
Şormadıķ buña bilür mi bir sebep

170 Şordı aña didi bilün mi devâ
Vir haberin bilür iseñ pek revâ

Didi hay hay kimseden şormam anı
Pes devâsın ben bilürem ey Nebî

Ol haķırce nemlelerden birisi
Geldiler şâha didiler hepisi

Bize destûr olsa şimdi girelim
Kulağına varuben ne görelim

Virdi destûr girdiler kulağına
Vardılar çün ol böceğñ yanına

Yediler ayaklarını başını
Kesdiler bitürdiler hep işini

s. 95 Sürüyerek lâşesini geldiler
Pes Süleymân önüne çün koydılar

Râhat olup hamd ü şükr ider senâ
‘Aql irişmez işüne yâ Rabbenâ

Tevbeler olsun didi bir zerreye
Dûn nazarla bakmayam bir nesneye

Her birinde nice biñ hikmeti var
‘Aql irişmez kuvveti kudreti var

180 Biz geelüm yine Münzir hâline
Muntazırdır kullaruñ cevâbına

Çün Süleymân fikr idüp cevâb ider
Anlaruñ cevâbına dir bir haber

Ol zamânda bu idi ‘âdet hemân
Kullar elin yaykasalar her zamân

‘Avret olan şağ eliyle evvelen
Aluben şola dökerdi şâniyen

Bir daği ‘avret kolını yusalar
Döker idi iç yüzine baqsalar

185 Şoñra taşra yüzine döker idi
Âyîn anlara ol zamân bu idi

İRkek olan ‘aksine işler idi
Böylesine her biri başlar idi

Bir daği elini silse ‘âdetâ
Er olan siler yeñine ey şehâ

‘Avret olan böyle itmezdi bunu
Silmez idi yeñine çün elini

Çün Süleymân el şuyı emr eyledi
Hürmet idüp anlara baquñ didi

190 Yaykadılar ellerini cümlesi
Zâhir oldı hâlleri hep nicesi

Didi bu kullaruñ içinde ne var
Kimi irkek kimi ‘avret âşikâr

Hep işâret itdi ‘avret olanı
Hem daği gösterdi irkek olanı

Didiler haqqâ didüğüñ gibidir
Şüphe yoğ bunları bilen nebîdir

Hem didiler ol ne şudur bunda var
Ne çıkar yirden ü ne gökden yağar

195 Hem şusuzluğ kandurur içilse ol
Bunu bildür bize olduñsa resûl

Cümlemiz dînüñe tâbi‘ olalum
Şâhımızla cümle bile geledüm

s. 96 Şâh didi kim at deridür işbu şu
‘İlm-i hağla bilmişüz anı kamu

Cümle hayvânât deri tuzlu olur
At deri tuzsuz şusuzluğ kandurur

Bir küp içre alsalar anı müdâm
Şu gibi içeni kandurur tamâm

Cümlesi birden didiler ey şehâ
Hağ nebîsüñ şübhemiz yoğdur saña

200 Çünkü zâhir oldı müşkiller tamâm
Dir Süleymân diñleñüz benden kelâm

Mâlî mülki câriye ‘abdi gulâm
Cevheri altun gümüş cümlesi ‘âm

Tâc u tağt u salţanat her ne ki var
Baña virdi cümlesin Perverdigâr

Bu hediyyeler ki çün getürdüñüz
‘İndimizde kadri yoğdur bilüñüz

Bunlar ile bizi aldamayasız
Yâ bizi sizün gibi şanasuñız

205 Bunlar ile faħr idersiz her zamân
Yanımuзда şanki bir çöpce şaman

Siz feraħlanup bunuñla dünyada
Faħr idersiz ğâfil olup burada

Her ne varsa dünyada ‘izzet ü câh
Baña itdi luţf ihsân pâdişâh

Tiz varuñ Belkıs’a aħbâr eyleñüz
Gelmesine cümle ısrâr eyleñüz

Maşşûdumuz anlaruñ îmânıdur
Kendi gelmek dînimizüñ şânıdur

210 Çün gelüp dînimizi ide kabûl
Daħi taşdıķ ide bizi haķ resûl

Hüsn-i hâliyle gelürse bu ile
Gelmez ise cebr ü kıahr ile gele

Oı Hudâ’m ‘azze celâl için anı
Bir nefesde getürem hep varını

s. 97 Taht tâc u saltanat köşki sarây
Az zamânda gelmesi bize kolay

Söyleyüben bunları didi gidüñ
Belkıs’a çün bunları taķrîr idüñ

215 Çün bular bildi işüñ encâmını
Añladılar hem Süleymân şânını

Çünkü destûr ile girdiler yola
Münzir ile daği etbâ'ı bile

Geldiler Belkıs'a bir bir didiler
Her ne olduysa haberin virdiler

Belkıs'ın kalbinde îmân sırları
Zâhir olup oynadı tamarları

Ol melik değil nebîdür aňladım
Gitmeye aña çü niyyet eyledim

220 Çün didi etbâ'ına eyleñ yerağ
Varalum hâzretine yaqın ırağ

Hep münâdîler nidâ itdi o dem
Geldiler etrâf eknâfdan çü kavm

Her ne var kavm u kabîle 'askeri
Hep çekildi geldi anda çok çeri

İtdiler tertîb müheyyâ oldılar
Cümle 'asker sem'a tâ'a kıldılar

Belkıs'ın bir tahtı var idi ulu
Hep mücevher nice şan'at yapılı

225 Yedi pâre idi ol tahtı anuñ
Her birin bir evde kırdı anlaruñ

Kırduğı ev yedi ev içre olur
Cümlesine kufli-i 'azîm urulur

Üzerine daği bekçiler tamâm
Eyler idi gâyet ile ihtimâm

Cümlesini ‘âdet üzre işledi
Gitme tertîbine andan başladı

s.98 Bir hâlife daği dikdi yirine
Her umûrî ol getüre yirine

230 Aña emr idüp didi diğķat idüñ
Şehrimi hem tahtımı siz hıfz idüñ

Kimsenüñ hiç eli aña değmeye
Bir çöpine aşlâ hâlel gelmeye

Hem daği köşki sarây cümlesini
İyce hıfz it becki koydım ben seni

Tenbih itdi cümlesi ola muñı‘
Kendi daği anlara ola şefi‘

Olmaya kimse muhâlif emrine
Çün hâlifim olduğı uş biline

235 Cümlesini gördi yolunca tamâm
Göçmeye ‘azm itdi ol gün ve’s-selâm

On iki biñ ‘asker aldı çün bile
Salţanatla ķalkdı girdi ol yola

Hem daği bir ilçi gönderdi yine
Teslim olup varduğı çün biline

İlçi gelüp hâzrete ‘arz eyledi
Belķıs’ın yolda idügin söyledi

İbn-i ‘Abbâs’dan rivâyet böyledür
Hem daği Hâķ’dan hikâyet böyledür

- 240 Çün Süleymân tahta geçüp oturur
Gördiler qarşuda bir toz görünür

Dir Süleymân nedürür bu toz görüñ
Kimdürür andan dağı haber şoruñ

Didiler gelmişdürür cünd-i ‘azîm
Bize bir fersağ yağındur ey ĥakîm

Şâhları Belkıs imiş hem bunlaruñ
‘Askeri kuvvetlü imiş çün anlaruñ

Çün Süleymân emr kıldı ‘askere
Cümlesi cem‘ ola gelüp bir yire
- 245 Âdemîler cinniler dîvler tamâm
Geldiler cümlesi itdiler kıyâm
- s.99 Çün saña didim ki kışsa ne ola
Hem dağı mantûk-ı Qur’ân bu ola

Ĥükm idüp şâh anlara çün buyurur
Kimdürür anuñ tağtın andan getürür

Her bir üslûb ile anuñ tağtını
Kimdürür baña getüre tîz anı

Cinnilerden didi ‘İfrît-i benâm
Ben getürem tîzcek anı ey hümâm
- 250 Sen yirüñden kalkmadan çün getürem
Emr idersen ĥizmeti ben bitürem

Baña bu kuvveti virmişdür Ĥudâ
Ĥaflet idüp olmazam andan cüdâ

Var idi bir şahs-ı ‘âlim bî-riyâ
Adı anuñ Âşaf ibn-i Berhiyâ

Hağ aña virmiş idi ‘ilm ü kemâl
Her şeyi bilürdi gelmezdi zevâl

Didi ben anı getürem tîz saña
Göz yumup açıncaya dek ey şehâ

255 Çün didi Âşaf Süleymân’a baquñ
Ol Yemen’den yaña bir nazâr şaluñ

Bir nazâr itdi Süleymân ol yaña
Bir de baqdı tahtı gördi bu yaña

Gördi taht gelmiş kurulmuş yanına
Didi sübhânellezî Hağ şânına

Belkıs’ın şehri Sabâ memleketi
İki aylık yol idi gör kudreti

‘Aql u fikr irmez buña hayrân olur
Sırr-ı Hağ’dan nice biñ seyrân olur

260 Dir Süleymân fazl-ı Hağ’dan bu ‘atâ
Şükr idevüz itmeyevüz nâ-htaâ

s.100 İmtihân ider bizi Rabb-i celîl
Olavuz şükrân-ı ni‘met hem cemîl

Hamd ü şükr ile olavuz biz halîl
Olmayup küfrân-ı ni‘metle zelîl

Kim ki şükr itse gıdâya her zamân
Nef’i kendi nefsine olur hemân

Hem daği Hâk rızkını ider keşîr
Ol ‘azîz-i halk olur olmaz haķîr

265 Kim ola küfrân-ı ni‘met ey şehâ
Hâk anı muhtâc ider önden şoña

Bir rivâyet daği itdiler disem
Cibrîl idi tahtı getüren o dem

Hâzret-i ‘Abbâs rivâyet eyledi
Turfetü’l-‘ayn içre taht geldi didi

Âşaf ibn-i Berhîyâ kıldı du‘â
Kim ferîştehler getüre bu yaña

İsm-i a‘zam oқıdı Âşaf hemân
Hâk ferîştehe getürtdi ol zamân

270 Bir rivâyet daği şöyle itdiler
Ehl-i tefsîrden hikâyet itdiler

Hâk virüpdî Âşaf’a kuvvet kemâl
Ol veliyyullâh idi hem ehl-i hâl

Қudret-i Hâk ile el şundı aña
Yırtılup yir aldı geldi bu yaña

Yirüñ altından getürdi çün anı
‘Aql irüşmez sırr-ı Settâr u Ğanî

Çün Süleymân emr kıldı divlere
Tahtınuñ ba‘zı yirini döndüre

275 Dir Muķâtil ba‘zı şeyler düzdiler
Ba‘zı üslubını daği bozdılar

s.101 Dürlü cevherden yapılmışdı o taht
Kırmızı yeşil beyâz ‘ûd-ı dıraht

Kırmızı yirine yeşil koydılar
Çok yirin tebdil ü tağyır kıldılar

Çün bu resme kırdılar tahtı o dem
Gör Belkıs ne diye başka o dem

Bile mi tahtını ya bilmeye mi
Biline ne rütbedür ferâseti

280 Çün Süleymân didi yâ Belkıs şâh
Tahtuña beñzer mi işbu tahtgâh

Didi Belkıs gördim anuñ gibidir
Anı yapan bunı yapan gibidir

‘Askerinden bir rivâyet kıldılar
Belkıs hakkında hikâyet kıldılar

Bildi Belkıs kendi taht’olduğunu
Hem Süleymân haq nebî olduğunu

Emmâ bilmez gibi anı söyledi
‘Ârif olduğunu işbât eyledi

285 Dir Süleymân Belkıs’ın bu hâline
Şad hezâr itdi pesend ‘irfânına

Kâmile hem ‘âkile imiş didi
İtmedi inkâr ikrâr eyledi

Zıra cinnîler dimişdi ‘aklı az
Hem ayağı tüylü kılları dıraz

Belkıs'ı zemm eylemekden kaçdılar
Kim Süleymân almasun dirler idi

Zîra Belkıs'ın anası cinnîdür
Âdemîden cinnîler ki şaşınur

290 Sırlarımız fâş olur varsa aña
Maħrem olur cümle işlerden yaña

Anuñ için böylece zemm itdiler
Ayağı kıllu deyü levîm itdiler

Çün Süleymân anı taħkîk itmeye
Emr kıldı sırçadan köşk yapmaya

Daħi köşkün öñünü aq sırçadan
Bu yapılsuñ didi Belkıs gelmeden

Çün şeyâfîn köski yapıdı sırçadan
Hem öñünü yapıdılar aq sırçadan

s.102 Nice hayvân şüretini yazdılar
Sırçanuñ altına anı düzdiler

Qurbaga balıq ü sülük şüreti
Şanasın cânluva beñzer hey'eti

Belkıs'a da'vetcî gitdi buyuruñ
Şâh seni ister ki köşke oturuñ

Qalkdı Belkıs geldi köşkün öñüne
Şandı şudur ayağını şoyuna

Şıgadı ayaklarını bî-çarâr
Baldurında gördiler ki kıllı var

300 Şâh didi kim şu deĝildür buyuruñ
Sırçadandır ol senüñ şu şanduĝuñ

Geldügi gibi didi sensüñ resûl
Gelmişem dînüñi itmişem kabûl

Bunca zamân bilmeyüp hayf eyledim
Kendi nefsimе katı zûlm eyledim

Çün Hâķ'ı tevĥîdi taĥķîķ eyledi
Hem resûlin daĝı taşdıķ eyledi

Şu kim etbâ'ıyla cümlesi tamâm
Müslümân oldu ķamusı ve's-selâm

305 Belķıs'ı ĥüsn-i rızâsıyla çü şâh
Aldı çün oldu nikâĥ emr-i İlâh

Ayaĝı tüyelerini çün Belķıs'ın
Düvlere dir bir devâ ile kesüñ

Ol zamân ĥamâm otını yaptılar
Anuñ ile tüyleri pâķlatdılar

Ol zamândan oldu bu güne deĝin
İķtizâ iden bitürür dileĝin

Belķıs ile şâh sürer dâim şafâ
Cümlesi Hâķ'dandır itme sen cefâ

310 Belķıs adam yolladı çün şehrine
Hem Süleymân nâmesi daĝı bile

s.103 Cümlesini dîne da'vet eyledi
Geldiler cümle itâ'at eyledi

Nice biñ ‘asker kabîle kavm ile
İtdiler tevhîd hem taşdıķ ile

Memleket şehri kara her ne ki var
Şâha tefvîz itdi Belkıs aşıkâr

Çün senüñdür hükmi fermân cümleye
Her ne emri itseñ şâhası eyleye

315 Bir zamân eğlendi Belkıs şâh ile
Her ne oldu ise emri Allah’a

Soñra şâh Belkıs’a emri itdi o dem
Tâc u taht ile seni ben gönderem

Cümle ‘asker saltanatıñla bile
Yine şâh olup varasın ol ile

Düvlere emri itdi tahtıyla tamâm
Götürüñ şehrine kılıñ ihtimâm

Çün götürdiler Şabâ’ya Belkıs’ı
Emrine râm oldu etbâ‘ cümlesi

320 Şâh murâd itdikce ba‘zı ol ile
Gider idi hem gelürdi bu ile

Çün bu kışşâ burada oldu tamâm
Dinler iseñ vardurur ba‘z-ı kelâm

Belkıs’ıñ mevlüdi aşlından haber
Diyeyim bunda dañi var çok ‘iber

Çün kitâbuñ evvelinde pîr-i mâ
Dü-cihânda iftiñârım cedd-i mâ

Ol buyurmuşdı atası adını
Şerhil idi hem ulu bir şâh idi

325 Cümle şâhlar kızını begenmedi
Kendinüñ istedigini bulmadı

Ol zamânuñ hâli bu idi hemîn
Cinn ile insân görürdi birbirin

Bu kadarca didi tafşil itmedi
Atası anası aşlın dimedi

s.104 Bu haķır buldım anı tafşil ile
Gâh tevârîh gâhice tefsîr ile

Anası cinnî adı Reyhane'dür
Babası Şerhil çü insân-zâdedür

330 Pâdişâh idi ziyâde nâmdâr
Saltanat çok mülke mâlik tâcdâr

Çün bu Şerhil günler içre nâgehân
Şayd içün şahrâya çıkmışdı hemân

Av iderken yolu azdı bunlaruñ
Pek ısz yirine düşdi çöllerüñ

Gider iken bir maħalle irdiler
Hikmet-i Mevlâ'ya baķ ne gördiler

Bir kara yılan bir aķ yılanı çün
Şöyle şarup altına almış bütün

335 Boğazını şaruben şıķmış anı
İster ol ki öldüre aķ yılanı

Çünkü şâh gördi bunu didi tûruñ
Şol yılanı bu yılandan kırtaruñ

Geldi etbâ'ı hücûm itdi aña
İtdiler aq yılanı andan rehâ

Ol kara yılanı çün öldürdiler
Aq yılan kırtuldu andan gördiler

Sersem olmuş yapca yapca kımraşur
Şu içün ol yirde vâfir tolaşur

340 Şâh buyurdu virdiler şuyı aña
İçdi şudan 'aqlı geldi başına

Ne mağalden ise gitdi ol yaña
Şâh dağı yöneldi şehrinden yaña

Çıquben tahtına oturdu çü şâh
Saltanatla oldı nice sâl mâh

'Âdeti bu idi hâba varsa ol
Yatduğı yirde bulunmaz cânlı kul

Qapuları bend idüp tenhâ yatar
Kimsenüñ haddi degildür söz qatar

345 Yine bir gün 'âdeti üzre yatur
Başı üzre baqdı bir şaşş oturur

Şöyle tâze hüsne mâlik bir civân
Yüzine baqana gelür tâze cân

s.105 Qudretu'llâh şöyle ihsân eylemiş
Kendi zâtın andan i'lân eylemiş

Kaıkup oturdu o dem ol pâdişâh
Hüsine bakup dir ey kudret ıııı pâdişâh*

Kudretünde cümle ‘âkıller kütâh
Dergahuında zerrece her pâdişâh

350 Taııın idüp didi ey yigit nesün
İns mi ya cinnî mi ya perî misün

Didi kırkıma yâd degilim ben saña
Bil ki ben olmaya geldim âşinâ

Dün ‘adüv elinden alduñ sen beni
Çün ziyâret itmeye geldim seni

Ol kara yılan elinde ak yılan
Ben idim ol virmez idi hiç emân

Ben perî pâdişâhının oğluyum
Ol babamuñ kılıdır ben oğluyum

355 Bir huşuş için ‘adâvet eyledi
Beni öldürmeye niyyet eyledi

Düşdi kaşdıma benim ol bed-gümân
Hıfz iderdim kendimi ben her zamân

Dünki gün gâfil iken buldı beni
Boynumuzdan şardı çün yıkdı beni

Seni Haık gönderdi kırtarduñ beni
Ol helâk iderdi gelmeseñ beni

Şimdi geldim çün mükâfât itmeye
Ne dilerseñ benden anı itmeye

- 360 Didi nedir ol mükâfât uş bilem
Çün anı ben senden isteyü kılam

Ne kadar hazîne istersün diyem
Ne maḥâlde anı saña gösterem

Didi çok bende hazîne istemem
Mâlı mülke aşla muḥtâc degülem

Didi her bir derd için bende devâ
Bilürem ta'lim ideyim ben saña

Didi ṭabîb çoḡdurur bizde ḥakîm
Cümlesi ḥâzîk-ı kâmil hem 'alîm
- 365 Didi var bir hemşirem saña virem
Görmemiş mişlini hiç kimse direm

Ḳad-ı kâmet ḥüsn-i zîbâ pür-kemâl
Ḥaḡ yaratmış ḡudretinden bir cemâl

Nice şâhlar istedi bizden anı
Varmayup redd itdi cümle sulṭânı
- s.106 Didi bir 'ayb vardurur anda diyem
Anuñ ile ger ḡabûl itseñ virem

Her ne itse niçün itdüñ dinmeye
Bu suâlin aşla andan şormaya
- 370 Ger şorarsañ terk idüp gider seni
Bir daḡi gelmez yanuña bil anı

Şâh didi şormam aña hiç nesneden
N'işler ise dimem aşlâ bu neden

Pek güzel diyüp soyundu bu işe
Kande olur diyü düşdi teşvişe

Kendi daği çok ulular kızını
Virdiler begenmedi hiç birini

İster idi bî-nazîr bir duşteri
Ol sa'âdet ma'la'ında ağteri

375 Bulmaz idi istediği güzeli
Zîra Hâk bunu yazupdur ezeli

Ol perî çün bunu aldı oradan
Ol sarâydan çıkdı kimse görmeden

Per urup uçdı hevâdan ol zamân
İndürüp bir bağçe içre nâgehân

Gördi ol şâh bağçe içre bir sarây
Şan cinân içre olupdur ol sarây

Hep mücevherden düzülmüş yapısı
Hem aq incüden yapılmış kâpusı

380 Nice biñ hâdim haşem etbâ' kul
Hep bezenmiş cümle eţrâf sağ şol

Aq bilürdan bir yapılmış havz var
Dört taraftan nice fiskiye atar

Çün bular oturdı tahtuñ üstüne
Kim kavuşdura anı ol dostuna

Geldi ol beyüñ babası pâdişâh
Dir senüñdür olğum işbu tahtgâh

Çok du‘âlar hem senâlar itdiler
Nice dürlü hân-ı ni‘met dökdiler

385 Ba‘dehû dir kızımı virdim saña
Hâk mübârek eylesün önden şoña

Çün nikâhın eyleyüp bitürdiler
Her ne hizmet var ise yetürdiler

s.107 Nice biñ cevher metâ‘ u mâl ile
Kızı bile aldılar hoş hâl ile

Bir gün içre geldi bunlar yerine
Gördi şâh gelmişdürür sarâyına

Ol perî itdi vedâ‘ andan hemân
Gitdi kendi iline ender-zamân

390 Çün bu sırrı tuymadı bir kimse hiç
Etbâ‘ından görmedi bir kimse hiç

Bağdılar yanında bir hüsni güzel
Kimse görmemiş anuñ gibi güzel

Çok zamân birlikde oldılar bular
Oldı bir oğlu sevindiler bular

Bir iki aylık olunca ol veled
Şanasın meh-pâre oldı yâ meded

Sever idi anı her dem turmayup
Aña baqup başka şey’e baqmayup

395 Mâderiyle ikisi bir gün şehâ
Otururken bir alev oldı pidâ

Anası dutdı çocuğı ol zamân
Atdı ol âteş içine gör hemân

Ġâib oldu ol çocuk andan hemîn
Bu ziyâde gücenüp oldu hâzîn

‘Ahdî vardır diyemez niçün bunu
Eyledüñ nitdüñ yahud bu oğlanı

Bir zamân ağladı yoğdur çâresi
Bilmedi aşla nedür nişânesi

400 Bir zamândan şöñra bir duğter cemâl
Toğuben geldi vücûda pür-kemâl

Anı dağı sevmeye başladı ol
Bir zamândan şöñra bağ gör noldı ol

Bir siyâh kelb kapudan bir gün girer
Azğına atdı kızın alup gider

Ġâib olup gitdi elden kız dağı
Korğusundan söylemezdi ey ağı

Pek ziyâde keder itdi şâh aña
Yine şabr idüp süâl itmez aña

405 İşbu hâl içre geçerken nâgehân
Zâhir oldu şâha a‘dâ ol zamân

s.108 Var idi bir pâdişâh aña ‘adüv
Çün haber geldi idüpdür ol gülüv

Şâh bu kez ol periye didi anı
Bir ‘adümüz zâhir oldu ey perî

Ol didi k rkma ted rik eylegil
Her ne var ‘askerini cem’ eylegil

Varalım üstüne anuñ biz hem n
Gelmedin biz varalım virme em n

410 Bir vez ri var idi Őahuñ o dem
Emr kıldı git ted rik eyle hem

Cem’ olup k kđılar andan ol zamân
Oldılar a’ d ya  arŐu hep revân

Var idi yolda beriyye  l idi
Şu bulunmaz bir ısızlık yir idi

Altı günlük yol idi ol  l hem n
Anda çok zaħmet  ekil rdi yaħ n

Altı günlük Şuyı aldılar bular
 n biraz azaldı  lde ol Őular

415  ndiler bir yire anlar bir gice
Râhat idüp yatdılar hem ol gice

 n ta’ mlar tabħ idüp getürdiler
Hem Şuyı Őulumlarıyla  odılar

Ol perî kızı yirinden k kđı  n
Ol ta’ muñ Őuların dökdi bütün

P diŐ ha söylediler  n anı
İŐid p dir ne ‘aceb iŐd r bunu

Bunu böyle eylemekden  n murâd
‘Askerimiz telefinden ola Ő d

420 Buña şabr itmek ne mümkündür bize
Niçün itdün diyü söylerim kıza

Aña varup didi niçün eyledün
Bu meşelli hayfı bize eyledün

Bu kadar zâd u zaîre daği şu
Bu çölistânda bulunmaz daği bu

Bunu böyle eylemekden ne ola
Var ise bir şey bileyim di hele

Ol didi vâh dimeyeydün bu sözi
Pişmân olup çok ararsuñ sen bizi

425 Çünkü didün ben daği söyleyeyim
Bunlaruñ sırrını saña diyeyim

s.109 Evvelâ oğluñı atdım âteşe
Ol ‘alev dâim idi bağı bu işe

Aña virdim terbiyet itsün diyü
Bizde ‘âdet budurur cümle ulu

Şoñra atdım kızuñı kelp ağzına
Ol daği dâyemdi aldı azğına

Ol daği terbiyet ider çün anı
Bizde budur pâdişâhlar erkânı

430 Allâh emrine gidüpdür oğlumuz
Amma şıhhat üzeredür ol kızımız

Dâyesine çağırup didi getir
Çün getürdi dâyesi kıızı görür

Bağdı kızcağız büyümüş çok güzel
Pes bu müşkilleri oldu cümle hâll

Teslîm itdi kıızı çün babasına
Aldı kıızı şükr idüp Mevlâsına

Hem didi dökdim ta'âm u şuları
Ağu katılmışdı bildim anları

435 Dökmeseydim cümleñiz helâk ider
Çün bunu iden vezîrdür al haber

Düşmenüñden aldı çok mâlı zeri
Kim seni öldüre hem bu 'askeri

İster isen müşkilüñ çün def' ola
Getür ol hâini itdügin bula

Ol ta'âmı yidür aña gör nider
Ol sâ'atce tîz anı helâk ider

Çün vezîre virdi bir loğma ta'âm
Didi yi bunu direm saña kelâm

440 Yimeyüp çekindi andan ol vezîr
Çün bilür ki vardurur anda zehîr

Cebr idüp dir pâdişâh şimdi seni
Öldürürem tâ ki yirsün sen bunu

Pes zarûrî ağzına koydı anı
Yidügi sâ'atde gebertdi anı

Şâh bunu görünce dir bi'llâhi sen
Nice nice dostluğ itmişsün hasen

Bilmedim bunları gel ‘afv eylegil
Her ne dirseñ idelüm pes söylegil

445 Ol didi şimdengiri hiç çâresi
Olamaz senüñle aşlâ ıurası

Emr kıldı cinnîlere tîz gelüñ
Pâdişâhuñ bu ‘adûsın ıalduruñ

s.110 Ol sâ‘at cinnî perî yürüşdiler
Çün ‘adûya cümlesi girişdiler

Muzmañil idüp ıağıtdılar anı
Şâh selâmet buldı gitdi düşmeni

Ba‘dehû emr itdi orduyı hemân
Kaldurup bu şulu yire ol zamân

450 Geldiler cümlesi ferağ buldılar
Yiyüp içüp hep du‘âlar kıldılar

Ol perî didi vedâ‘dur çün saña
Sen beni bir dağı görmeñ ey şehâ

Rızkıımız senüñle tekmîl oldu çün
Bizi du‘âdan unutma düni gün

Didi sırr oldu öñünden ol zamân
Şâh nice kez yalvarıp didi emân

Bir dağı görünmedi gitdi o dem
Şâh dağı göçdi oradan ey dedem

455 Geldi şehrine çü râhat eyledi
Ol kızuñ olduğuna hâmd eyledi

Hem adın Belkıs komuşlardı anuñ
Cümlesini söyledik çün aşlınuñ

Qışşâdan bir hişşedir çünki murâd
‘Ârif iseñ rûha vardır bunda zâd

Diñler iseñ himmet-i pîrle diyem
Remz-i ma‘nîden saña şerh eyleyem

Her sözüñ zâhir gibi var bâtını
Ehl-i dil zâhirden anlar bâtını

460 Hâşşeten mantûk-ı Qur‘ân cümlesi
Hep rumûzâtıdır anuñ neticesi

Şâh Süleymân ile Belkıs hâllerin
Haq buyurdı anlaruñ meâllerin

Zâhirinden çün murâd temşîl ‘iber
Bâtınında vardurur gizli haber

Cümlesi nefis ile rûhadur hiţâb
Anlaruñ beyninde feth oldu cevâb

Çün Süleymân rûhdurur ehil olan
Daği Belkıs nefis ola bula îmân

s.111 ‘Aql hüdhüd rûha çün hâdim ola
Arayu Belkıs kafesi tâ bula

Hüsn-i tedbîr ile rûhuñ hâllerin
Söyleye iki taraf suâllerin

Nefs-i bed-kâr cünd-i zemâyim ile
Nice tuğyân ider ol şehri ile

Şaşurup İblîs-i telbîs anları
Hoş getirür kendi âyinlerini

Ola çün ilhâm-ı Hâk nefse qarîn
Rûhuñ ahkâmına ola çün yakîn

470 Rûhuñ ol ef'âl ü eṭvârın görüp
Añlaya kim kendinüñki çör ü çöp

Çün zarûrî gelüben ol râm ola
Rûḥ şafâlar kesb idüp dil kâm ola

Pes bulup î mân-ı tevḥîdi kemâl
Gelmeye bir daḡı aña hîç zevâl

Çün bu nefis aşlında feyz almışdurur
Perdelenüp mâyesi qalmışdurur

Ol perîler feyz-i Hâk temsîlidir
Vâridât-ı sırr-ı dil tenvîridür

Münâcât ve hasb-i hâl-i du'âdır

475 Yâ İlâhî bizleri de feyzüñe
Maḡhar idüp al bu kudret ḡabzına

Nefs ü şeyṭân ellerinden al bizi
'Ârifânüñ yollarına şal bizi

Elimiz tutmaya rızâñ ḡayriyi
Gözümüz görmeye Hâḡ'dan ḡayriyi

Ne tutarsaḡ dest-i kudretle ola
Ne görürsek 'ayn-ı ḡikmetle ola

Gûşumuz dünyâ sesini tuymaya
'Aqlımız şehvât-ı nefse uymaya

480 Cân kulağıyla işitdür her sesi
'Aqlımız bilmeye her hâr u hası

Dilimiz döndürme zikrûñ gayriye
Gönlümüz aldurma fikrûñ gayriye

Zikr ü fikrûñ dilimizde vird ola
Kendi zaħmuñ gönlümüzde derd ola

Enfimiz dünyâ koqusın almaya
Hâne-i dil yolu Hağğ ile tola

Hân-ı feyzüñ maṭbaħından vir nemek
□âne-i dil lezzet alsun haşre dek

s.112 Gönlümüzden ħubb-ı dünyâyı gider
Virmeye tâ şehri-dile ol keder

Kendi ħubbuñ vir ki bu dil nûr ola
Kûh-ı dil çün rûħumuza □ûr ola

'Aşğ u şevküñ ile toldur gönlümüz
Mâ-sivâdan kat' ola tâ meylimüz

Her ne işlersem senüñle işleyem
Sensiz olmaz çaremiz hiç n'ışleyem

Bir nefes olmaya dil senden cüdâ
Nice demler ola çün saña fedâ

490 Oldı sensiz her şafâ cümle hebâ
Çün senüñle her cefâyâ merħabâ

Zât-ı pâkûñ haqqıçün yâ Rabb bizi
Bildigine koyma bu nefsimizi

Bildiğimiz cümlesi sen olasuñ
Varlığımız maḥv ola sen ḳalasuñ

Kendi varlığıñ ile var olayım
Dü-cihân kârında bî-kâr olayım

Kendimizi unudalım her zamân
Gönlümüzde seni bulalım hemân

495 Senden özge nesne gerekmez baña
Dü-cihânda maḳşûdum sensüñ şehâ

Seni bulan ğayriyi çün neylesin
Mevlâ'yı bulan unuttı Leylâsın

Ğamze-i şimşîrûñ özge yâresi
Zahm olupdur hiç bulunmaz çâresi

Derd-i bî-dermâna düşdüm neyleyim
Ḥasb-i ḥâlim ya kime 'arz eyleyim

Dergehüñden ğayri yokdur varası
Sûzî ḳullar içre bir âvâresi

500 Yüzümüz ḳarasını urma yüze
Bir 'amel yok ola lâyıḳ ol size

Geçmedi bir dem ki olmaya ḥaṭâ
Yokdurur bir söz diyem illâ 'aṭâ

Luṭf u iḥsânuna muḥtâcız hemân
'Amelimiz deĝmiyor bir çöp şaman

Ne yüz ile varalım ol kapuya
Ne öz ile turalım ol tapuya

Cürm ü ‘işyân bizdedürür bî-‘aded
‘Afv u gufrân sendedür yâ Rabb meded

505 Buncılayın gelmişüz uş kapuña
Ne düşerse anı eyle şânuña

s.113 Çün didüñ *üd‘ûnî* Kur’ân içre sen
‘Özr-i takşîri du‘âmız kıl hasen

Hem buyurduñ lutf ile *lâ takneîû*
Çün ‘azâbı intiķâm itmek ne bu

Setr idersen ‘afvı lutfuñla ola
İntiķâm ider isen vay hâlîme

Yokluk ile gelmişim dergâha ben
Hâlîmi ‘arz eyledim sen şâha ben

510 Yâ İlâhî zât-ı pâkûñ haķķiçün
Cümle esmâ ü şıfâtuñ haķķiçün

Hem habîbüñ Muştafânuñ haķķiçün
Ol resûl-i müctebânuñ haķķiçün

Daĥi Şiddîķ-ı şafâ ĥurmetine
Şâhibü’l-‘adl ü vefâ ĥurmetine

Ma‘denü’l-hilm zî-hayâ ĥurmetine
Menba‘u’l-‘ilm zî-seĥâ ĥurmetine

Hem Ĥasan ĥulķ-ı ĥasen ĥurmetine
Ol şehîd-i Kerbelâ ĥurmetine

515 Evliyâlar enbiyâlar ‘aşkına
‘Ârifân u ‘âşıkânlar ‘aşkına

İtme rüsvâ Sûzî der-dü-cihân
Kesr-i ‘arz itdirme anı der-meyân

Hâzret-i Şems izine düşmüş gider
Ol seg-i Kıtırmirleyin uymuş gider

Anlaruñ izinden ayırma bizi
Ol gürûhla hâşr kıl cümlemizi

Daği ihvân u muhibbân sâlikân
Tâlibân u hâdimân u şâdiqân

520 Cümlesini feyz-yâb it yâ İlâh
Kâm-yâb it her birin ey pâdişâh

Şerbet-i ‘aşkuñla mest it anları
Tâ ebed bulsun hayât çün cânları

Sırr-ı tevhidüñe mazhar eylegil
Hem tecellî zâta manzar eylegil

Vâlideyn ü akrabamız rûhuna
Raḫmet eyle cânları tâ sevine

Şeyhunâ ecdâdünâ üstâdünâ
Raḫmet it cümlesine yâ Rabbenâ

525 Daği cümle mü’minîn ü mü’minât
Raḫmetüñle bulalar hep derecât

Oқuyan u dinleyen ihvân-ı dîn
Hem daği yazan oturan müslimîn

s.114 Raĥmetüñe mazhar eyle yâ Kerîm
Hem cemâlüñle sevindir der-na‘îm

Sûzî miskîn cümleden ister du‘â
Bir du‘âya Ĥaĥ ide yüz bin ‘a‘â

Dünyâda oldukca îmân yoluna
Gitmeye kuvvet vire bu kuluna

530 Pes beĥâyâ rıĥletüñ vaĥti gele
Ĥadr-i îmân ile rûĥ revnâĥ bula

Ol civâr-ı Aĥmed’e bu Aĥmed’i
İrgürüp ayırma yâ Rab sermedî

Gel şalevât virelim Muĥammed’e
Cümlemize ol şefâ‘atler ide

534 Cümle aşĥâb ile enşârı tamâm
Rûĥlarına biñ şalevât biñ selâm

IV. BÖLÜM

EDEBİYATIMIZDA KASÎDE-İ BÜRDE TERCÜMELERİ VE SÛZÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE TERCÜMESİ

1. Edebiyatımızda Kasîde-i Bürde Tercümelere

Müslüman milletlerin edebiyatlarında Kasîde-i Bürde olarak bilinen iki na't bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Ka'b b. Züheyr (ö. 10/632)'in kasîdesidir. Ka'b b. Züheyr, şiiirleriyle İslam'ı ve Hz. Peygamber'i hicveden bir şairdir. Kanı heder edilenlerden biri olan ve görüldüğü yerde öldürülmesi emredilen Ka'b, kardeşi Büceyr'in, Hz. Peygamber'in pişman olarak gelenleri affettiğini bildiren mektubuna uyarak gizlice Medine'ye gelmiş ve bir sabah namazını Hz. Peygamber'in arkasında kılmış, namaz sonrasında Hz. Peygamber'e "Yâ Resûlallah! Ka'b b. Züheyr, tevbe ederek İslam'ı kabul etmek arzusuyla kalkıp senden can güvenliği istemek üzere, huzuruna gelse onu kabul eder misin?" demiş, Hz. Peygamber'in "Evet" cevabı üzerine kendisini tanıtmış ve yazmış olduğu şiiri huzurda okumuştur. Şiiri çok beğenen Hz. Peygamber, sırtındaki hırkayı çıkararak şaire hediye etmiştir. İslamî edebiyatlardaki na'tların yazılma sebeplerinden biri olan bu kasîde, yazıldığı dönemden itibaren çokça okunan ve tercüme, şerh, tanzir, taştir tazminler yapılan bir na't olmuştur. *Kasîdetü Bânet Suâd* olarak da bilinir.

Kasîde-i Bürde olarak bilinen ve bizim de mevzumuzu teşkil eden ikinci şiir ise Mısırlı mutasavvıf şair Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî (ö. 695/1296)'ye aittir. Rivayete göre felç geçiren ve yatağa bağılı olarak yaşamakta olan şair, bir gece kendisine şifa vermesi için Allah'a dua eder ve o gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Resûl-i Ekrem ondan kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bûsîrî, "Yâ Resûlallah! Ben senin için birçok kasîde yazdım, hangisini istersin?" deyince Hz. Peygamber kasîdenin ilk beytini söyler. Bunun üzerine şair kasîdesini okumaya başlar, Hz. Peygamber şiirin bitiminde de hırkasını çıkarıp şairin üstüne örter ve eliyle vücudunun felçli kısmını sıvazlar. Bûsîrî uykudan uyanınca

vücudunda felçten eser kalmadığını farkeder.²⁸ Her ne kadar olayın gerçekliği hususunda tam bir mutabakat olmasa da, Busirî'nin felçten kurtulması sebebiyle söz konusu şiir çok meşhur olmuş ve Müslümanlar arasında bir nevi kudsiyet kazanmıştır. Asıl adı *el-Kevâkibü'd-dürriyye fi medhi hayri'l-beriyye* olan bu kasîde Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e, Kasîde-i Mîmiyye gibi farklı adlarla da anılmaktadır. Bürüyen Kasîde, Kurtuluş Kasidesi, Şifa Kasidesi gibi yeni isimlendirmeler de yapılmıştır²⁹.

Bu kasîdelerin temel özelliği, şairlerinden birinin gerçekte, diğerinin ise rüyada Hz. Peygamber tarafından hırka (bürde) ile ödüllendirilmeleridir.

Bizzat Hz. Peygamber tarafından şairlerin ödüllendirilmesi bu iki şiiri de şöhrete kavuşturmuş ve Müslüman şairlerin Hz. Peygamber'in manevî hediyesine ulaşma arzu ve iştiağıyla na'atlar kaleme almalarına sebep teşkil etmiştir.

Toplam 160 beyitten meydana gelen kasîde, on bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şöyledir: Peygamber aşkı, nefsin arzularını terk, Peygamber'e övgü, Peygamber'in doğumu, mucizeleri, Kur'ân-ı Kerim'in fazileti, isrâ ve mi'rac, cihad, istiğfar ve şefaât talebi, yakarışlar³⁰.

İslâm coğrafyasının her bölgesinde büyük bir ilgi görmüş, dinî toplantılarda, mübarek gün ve gecelerde, sünnet, düğün, bayram ve cenaze merasimlerinde okuna gelmiştir. Haftalık evrad olarak da okunan kasîde, 140. beytinden itibaren felçlilere şifa maksadıyla yedi gün süreyle okunmaktadır³¹.

Farsça ve Türkçe başta olmak üzere Grekçe'den Kuzey

²⁸ Bkz. Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", *DİA*, İstanbul 2001, C. 24, s. 568-569, H. İbrahim Şener, *Kasîde-i Bürde Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi*, İzmir 1995.

²⁹ İ. Hakkı Sezer, "Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2000, Sayı: 10, s. 65.

³⁰ Bkz. İ. Hakkı Sezer, *a.g.mk*, s. 65-87.

³¹ Mahmut Kaya, *a.g.md*, s. 569.

Afrika dillerine kadar onlarca dile menzum ve mensur olarak çok sayıda çevirisi yapılmıştır. Kasîde üzerine Türkçe’de de çok sayıda tercüme, şerh, tanzir, taştir ve tazminler bulunmaktadır³².

Halvetiyye şeyhlerinden, aynı zamanda Sûzî’nin büyük dedesi olan Şemseddin Sivasî’nin de manzum bir Kasîde-i Bürde Tercümesi bulunmaktadır³³. Ahmed Sûzî de bu kasîdenin manzum çevirisini yapanlar arasındadır.

Sezai Karakoç, *İslâm’ın Şiir Anıtlarından* (İstanbul 1985) isimli eserinde bu kasîdeyi “Bürüyen Kasîde” ismiyle çevirmiş, Mahmut Kaya da, *Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söylemiş* (İstanbul 2001) isimli kitabıyla kasîdenin manzum bir çevirisini yapmıştır.

2. Ahmed Sûzî’nin Kasîde-i Bürde Tercümesi

Samimî bir Peygamber âşığı olan Ahmed Sûzî, büyük dedesi Şemseddin Sivasî yolunu takip ederek bir Kasîde-i Bürde Tercümesi meydana getirmiştir.

İki nüshasını tespit ettiğimiz bu tercümelerden birisi Süleymaniye Kütüphanesi H. Şemsi-F. Güneren Blm. No: 25’te (yk. 1b-13b) kayıtlıdır. İkinci nüsha da yine aynı bölümde no: 108’de (yk. 1b-17b) bulunmaktadır. Her iki nüshada da müstensih ismi ve istinsah tarihi yoktur.

162 beyitten oluşan ve *Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün* kalıbıyla kaleme alınan bu tercüme, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Sûzî ile ilgili yapılan çalışmalarda varlığından haber verilen ve fakat henüz bulunamadığı ifade edilen bir manzumedir. Şair bu çalışmasında önce Arapça beyti vermiş daha sonra da manzum olarak o beytin tercümesini yapmıştır.

³² Bu eserlerle ilgili bkz. Mahmut Kaya, *a.g.md*, s. 569.

³³ Tercüme ile ilgili bkz. A. Turan Arslan, “Şemseddîn-i Sivâsî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, Sivas 2007, C. II, s. 77-85.

Cânâ ahdîñ mı ol semt-i kemân-ebrû-yı cânânı
Ki halı etdiñ revân-ı eşki çeşme aħmer kıanı

beytiyle başlayan bu tercümenin 162. ve son beytinde şairin mahlası da şu şekilde yer almaktadır:

Hâbibiñ âsîtanında gönül maħzûn turur dâim
Sevindir ‘izzetiñ haķķı kıuluñ **Sûzi-i sûzânı**

Ahmed Sûzî ile ilgili hazırlanan bir yüksek lisans tezinde bu eserden şu şekilde bahsedilmektedir:

Beş bölümden oluşan, Hz. Ali’nin cenklerinin anlatıldığı manzumedir. Birinci bölümde 176 beyit, ikinci bölümde 121 beyit, üçüncü bölümde 101 beyit, dördüncü bölümde 86 beyit ve dua bölümünde 7 beyit olmak üzere 491 beyitten müteşekkildir.

Söyle ey ‘aşk gülşeniniñ bülbülü
Gönlüñe düşer mi ‘aşk bağı gülü

Şeklinde başlayan eserin bir adet nüshasına tespit etmiş bulunmaktayız (SK, Öztürkler, 63/4)³⁴.

Bu ifadeler tamamen yanlıştır. Araştırmacının bulduğu eserin Sûzî’nin tercümesiyle herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Kasîde-i Bürde, tüm İslam coğrafyasında tanınan en meşhur eserlerden biridir. İçeriği Hz. Ali’nin cenkleri olan bir eser nasıl Kasîde-i Bürde tercümesi olarak tanıtılabilir?. Araştırmacı bilmiyor olsa bile bu tezin danışmanı ve tez jürisinde bulunan akademisyenler böyle bir tezi nasıl kabul edebilirler?. Bu hususları da düşünmek gerekir.

³⁴ Bkz. Zafer Arslan, *Ahmed Sûzî-i Sivâsî ve Divanı*, K. Maraş 2010, SBE, 2010. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

3. Metin

Tercüme-i Kasîde-i Bürde

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1b Cânâ añdıñ mı ol semt-i kemân-ebrû-yı cânânı
Ki hâlî etdiñ revân-ı eşki çeşme aħmer anı
- ‘Aceb bād-ı nesîm esdi mi ol sÛy-i vefâ-dârdan
Ziÿâ mı urdı ya zÛlf-i siyehden şev-ı nÛrânî
- Ne sırdur çeşm-i giryânıñ bÛkâ itme diseñ aqlar
Ne hikmet alb-i mağmûnuñ dem-â-dem artar azânı
- Şanur mısıñ eyâ ‘âşık ki ‘aş hâli ola pinhân
Ki zâhir olmuş iken çeşm-i ter sÛz-ı dil-i cânı
- 5 Ger ‘aşıñ olmasa dökmez idiñ yaşıñ alel üzre
Daı şeb-gîr olup zıkr itmez idiñ serv-i ad Bân’ı
- 2a Nice inkâr ideñ ‘aşı var iken şâhid-i ‘âdil
GözÛñ yaşı yüzÛñ zerdi anı itmişken i‘lânı
- Şararmış gül gibi haddin bular işbât ider ‘aşı
Daı dü-a gibi eşk-i revân şan şufrata anı
- GelÛp dil-ber hayâli dîdede itdi beni bî-dâd
Velî gava-yı ‘aşıyla gönÛl kesb itdi aħzânı
- Beni levm itme ‘aşımla abÛl it ‘özrimi zâhid
Bileydiñ hâlimi bi’llâh baña itmez idiñ anı
- 10 Saña hâlim ‘ıyân sırrım değıl mestÛr ağıÿare
Oñulmaz derdime yârdan irişe belki dermânı

2b Baña hoş nuşh [u] pend itdiñ velî gönlüm qabûl itmez
Ki ‘aşqdan pendini almış işitmez nuşh üzünânı

Beyâz-ı mûy-ı ser-lihye iki nâşîhdürür ammâ
Oları töhmet itdim yok iken nuşhında aqrânı

Bu nefsi şûm-ı bed-fermân qabûl-i va‘z-ı nuşh itmez
Ki itmişken nice pend-i naşîhat şeyb-i pîrânı

Tedâriq itmediñ aşlâ cihânda Haq için bir şey
Ne mükrim oldu başındaki ol zayf-ı Yezdânı

15 Çü itmezdim aña tevqîr bileydim ger bunu evvel
Boyardım gizlice bârî siyâh şaykalla çün anı

3a Eyâ kimdir cihâd ile getüren nefsin îmâna
Licâmıyla çü esb-i serkeşîñ def‘ola tuğyânı

Me‘âsiyle bu nefsiñ şehvetin kesr eylemek umma
Aña it‘âm ile kuvvet bulur arturur ‘işyânı

Çü nefsiñ tıfl-veş ruşsat virirseñ arturur hırşî
Eğer men‘ eylesen ol dem tutar emr ile fermânı

Hevâdan men‘ kııl anı ki olmaya saña vâli
Olursa ger saña gâlib ider tuğyân-ı ‘işyânı

20 Eğer olsa şalâh üzere³⁵ anıñ it hâline hürmet
Giderse bildiği yire şalivir tutma ‘îmânı

3b Saña terğîb-i medh ider nice lezzet ki qâtildir
Ki bilmez andaki zehri helâk itdi nice cânı

³⁵ üzere: içre (no: 25, yk. 3a)

Nice fitne olur cû‘ u şebi‘den ihtirâz eyle
Nice kez açlığın zarrı tecâvüz itdi şeb‘ânı

Revân it eşk-i çeşmin kim menâhiyle o tölmuşdır
Daği ‘âdet idin saña peşimânı vü nedmânı

Olıgör nefis ü şeytana muhâlif eylegil ‘isyân
Naşîhat itseler saña sen it anlara hızlânı

25 Muñi‘ olma bu iki kâfire zâhirde bâtında
Ebâ ‘an-ced saña bunlar bilürseñ haşm-ı îmânı

4a ‘Amelsiz kavı [ü] fi‘limden dirim estağfiru’llâhı
Ki ‘azv itdim ‘aķîme ben çü nesl-i emr-i haķķânî

Didim hayr it saña ammâ velî ben olmadım ‘âķil
Ne hâşıl saña emrimden ki ben işlemeyem anı

Müheyvâ itmedim zâd-ı zaķîre göçmeden evvel
Bu fevt-i farz [u] vâcible olan göçse n’olur şanı

Mübârek sünnetin ihyâda hayf itdim o şâhñ ben
Kıyâmdan iştikâ itdi veremle pâ-yı cismânî

30 O hâzret bağladı taşlar mübârek böğrine cû‘dan
Ki nân yirine aķcârlar tırup bozmaya imkânı

4b Niyâz itdi aña taşlar ki emr it olalım altun
Aña meyl itmedi aşlâ rızâdan ol kerem-kânı

İdüp fakrıyla faķri ziyâde eyledi zühdin
Ki ma‘şûmdur zarûret hiç aña virmeye noķşânı

Zarûret anı dünyâyâ ne mümkün itdüre meyl
Uzaķ olmasa bulmazdı bu dünyâ vech-i imkânı

Muhammed dü-cihân şâhı daği ins ile cin fağri
‘Arab ‘arbâ ‘Acem cümle aña bende o sultânı

35 Nebîmizdir bizim haqqâ odur âmir [ü] hem nâhî
Ne‘am lâ kavline şâdık bulunmaz anıñ aqrânı

5a O bir mağbûb-ı Mevlâ’dır kıyâmet hevli olduğda
İder mücrim günâhkâra şefâ‘etle çok iğşânı

Mübârek dâmenin tutanları da‘vet ider Haqq’a
O pâkî dâmeni tutan tutupdur ħabl-i Rağmânı

Cemî‘-i mürselîn bağr-i ‘ulûmundan şifâ ister
Ya bir kef ola ol yemden yâğud bir şerbet ‘atşânî

Nebî mürsellere fâik idi ħilkatde ħulğunda
Keremde ‘ilm [ü] ħilminde bulunmadı aña şânî

40 Anıñ bir noğta ‘ilminde cemî‘-i enbiyâ ħayrân
O şâhın ħikmeti sırrı çü ‘âciz kıldı Loğmân’ı

5b O bir zât-ı mükerrem zâhiri bâtında ekmeldir
Ki ħâlîğ kendine mağbûb idüp ez-cümle insânı

Şerîkden çün mu‘arrâdır o mağbûb her meğâsinde
Ki zât-ı cevher-i ħüsnünde birdir eyle ‘irfânı

Naşârâ didüğü sözden anı tağdîs ü tenzîh it
Ki bundan mâ‘adâ her ne diseñ meğdinde şâyânı

Sezâdır her ne ki dirseñ şerefde zât-ı pâkine
‘Azimde ħadr-i ‘âlîsin bilür ancağ çü Sübhânî

45 Anıñ fağl-ı kemâline bulunmaz ħadd ile gâyet
O şâhın vaşfını ta‘rîf ide nuğk ile tıbyânı

- 6a Eğer qadrince olaydı anıñ âyât-ı burhânı
Muħât olmazdı qabr içre muħîť iken o cihânı
- O vüs‘amızda olmayan bize şey’ itmedi teklif
Ki şekk itmeyevüz berk eyleyüp ‘ahd ile peymânı
- Anıñ sırrında maħlûkât be-küllî ‘âciz oldılar
Anıñ fehminde ħabť oldu qamu dâna-yı nâdânı
- Cemâl-i şemsi ‘uşşâqa ırağdan görünür iclâ
Yağın baqan şu‘â‘ından göremez vech-i rağşânı
- 50 O sulţân künh-i zâtını nice idrâğ ide nâim
Aña ancağ tesellîdir ki rü’yâda göre cânı
- 6b Anıñ çün meblağ-ı ‘ilmi ki olmuş mazhar-ı Âdem
Hem oldu eşref-i maħlûk bulupdur luğf-ı Yezdânı
- Be-küllî mu‘cizât bürhân anı gösterdi mürseller
Bular nûr-ı Muħammed’den ki buldı nice rüchânı
- Ĥabîbu’llâh fazîlet şemsidir encüm gibi anlar
Ki yaqmışdır bular zulmetde bir şem‘-i fûrûzânı
- Anıñ ol ħulq-ı zîbâsı virüp maħlûqa zînetler
Cemâl-i gülşen-i ħüsni ider tenvîr gülistânı
- 55 Letâfetde gül-i ħandân şerâfetde çü bedr-âsâ
O himmetde kıyâs olmaz sehâda bağr-i ‘ummânı
- 7a O sulţân yürise tenhâ gören anı mehâbetden
Şanırdı ‘asker-i ‘uzmâ gibi olur nümâyânı
- Küşâd itse dehân-ı ħoğqasın ol nuğk-ı pâkiyle
Şanasın ma‘den-i dürden ziyâ berğ urdı dendânı

Mübârek hâk-i pâyı ‘anberî müşkden de etyabdır
Ki tûbâ kim aña³⁶ қоқлар o türbe ‘ıtr-efşânı

Zuhûrı vaqt-i tîb idi velâdetde çü zâtında
Daği hatminde tîb idi o şâhı eyle iz‘ânı

60 Muhammed toğduğı demde kamu Fürs ehli qorqđdılar
Ki bize nıqmet [ü] nikbet hulül ider heme anı

7b Yıqıldı Kısra eyvânı o gece toğduğı sâ‘at
Tağıldı daği cem‘ olmaz kamu aşhâb [u] a‘vânı³⁷

Söyüندی tapduğı âteş o Kısra’nıñ teessüfden
Qurutdı hem Fırât şuyın olarıñ ğuşsa ağzânı

O Sâve şehriniñ nehri yire geçdi harâretten
Giri döndi gücenüp ‘unf ile hep cümle ‘aşşânı

Ke-enne âteş-i Kısra şu rütbe gözyaşı dökdi
Ki ol mâ’ kızdı harrından göl oldı gitdi süzânı

65 Muhammed nûrı berq urdı şeyâfîn hep nidâ itdi
Gerek zâhir gerek bâtın ki ma‘lûm oldı burhânı

8a ‘Amâ oldı çü gözleri sağır oldı kulaqları
Ki anlar görmedi işitmedi inzâr [u] i‘lânı

Olar tuymuş iken şimdengerü ol dîn-i bâtıllar
Harâb oldı çü toğrılmaz anıñ etrâf [u] erkânı

Semâdan hem atılmışken şihablar cinn [ü] şeytâna
Zemîne düşdi kesr oldı kamu eşnâm [u] evşânı

³⁶ kim aña: aña kim (no: 25, yk. 5b)

³⁷ a‘vânı: ‘invânı (no: 25, yk. 6a)

Şu rütbe oldu ki gökden sürüldi cümlesi birden
Dağı dūr oldu rahmetden cemî‘ cinn ile şeytânî

70 Şeyâtîn kaçmada Aşhâb-ı Fil’iñ ‘askeri gibi
Ya şol ‘asker ki huşbâ ile remy itdi Hâbib anı

8b Müsebbihken haşî keff-i Rasûl’de remyine beñzer
Balık çarnında Ze’n-nûnuñ remî hem zıkr-i Yezdânî

Ağaçlar secde iderek icâbet itdiler aña
Ayaksız sâkı üstine gelüp tutdı çü fermânı

Ke-enne yazılar yazdı o eşcârıñ furû‘ları
Kitâbet gibi yollarda göründi resmi feşânı

Hâbibu’llâh nere gitse sehâb gibi aña gölge
Viķâye şiddet-i harda iderdî zıll-i Yezdânî

75 Qasem itdim ol aya kim işâretiyle şakqı oldu
Ki nisbet qalbine var kim anı şakqı itdi Sübhân’ı

9a Şu hayrât-ı kerâmetler gibi kim gârda cem‘ oldu
Gözi görmedi küffârıñ Haq itdi anı pinhânî

O gârda şâdıku’l-va‘di dağı Şiddîk muşaddıq hem
Var iken didiler küffâr ki yoqdur anda bir cânı

Hâbibi perdelemişken hamâme ‘ankebûtlar hem
Ki küffâr şandılar yoqdur bularıñ nesc-i tibyânı

‘Inâyet eyledi Allâh anı hıfz itdi a‘dâdan
Dağı müstağni eyledi ki ez-hışnu vü cûşânı

80 Bu fânî kevn-i ğaddârıñ cefâsı olduğunca ben
Şıgınuv aña çün buldum nice in‘âm u iğşânı

9b Dil-i kâımım ne istersem ki virdi kân-ı cûdından
Göñülde bulmadım aşlâ o şâhdan redd-i hırâmânı

Gel inkâr eyleme vaħyin anıñ ma'nâda ey zâhid
Ki rûhânı uyumazdı uyursa ba'z-ı cismânı

Bu vaħy ol nübüvvetde bülûğı vaħti idi çün
Ki nefy olmaz Nebî'niñ ol zamânda rü'yet-i cânı

Uludur ħazret-i Allâh ki olmaz vaħy kesb ile
Ĥabîbi müttehim olmaz anıñ ġaybından i'lânı

85 Şifâ-yâb oldu lemsinden ħamu derd ehli ol Şâh'ıñ
Nice mecnûn-ı medhûşı ħalâş itdi du'â-ħânı

10a Ĥayât buldı nice yıl ħaħt iken anıñ du'âsıyla
O beñzer şol beyâza kim anı kıldı sevâdânı

Ki bir pâre bulut ile yağup tıldı çü vâdîler
Anı şandıñ ya deryâdan yaħud seyl-i 'arem-dânı

Ĥokunma vaşf idem zâhir olan âyât-ı burhânın
Şu nâr gibi gice olmuş yüce tağda fûrûzânı

Düzülse dürr anıñ ħüsni ziyâd olur o nazm ile
Eğër nazm olmasa gelmez anıñ ħadrine erzânı

90 Hem anıñ vaşf-ı pâkinde ne dirsem azdurur bi'llâh
Ki aħlâķ-ı mekârimle anı medħ itdi Sübhân'ı

10b O bir âyât-ı Ĥaķ'dır ki bize olmuşdurur inzâl
Ĥadîmdir vaşf-ı pâki hem kıdem mevşûfunıñ şânı

Muħârin olmaz o âyât zamâna lîk muħbirdür
Mine'l-mâzî vü müstakbel daħi ħâl her bir ezmânı

Bunun i‘câzı fâyıkdır kamu mürsel nebîlere
Olar dâim değil ammâ bu bâkî hükm ü burhânı

Bu âyetler çü muhkemdir komaz şübbe huşûmetde
Şikâk ehli olur mülzem ki itmez da‘vi-i şânî

95 Cidâl iden bu Qur‘ân‘la evvel âhir ‘udûl itdi
Rücû‘ itdi ‘adâvetden muşîr oldu o Qur‘ân‘ı

11a Belâgat gülşenin pâk eyledi hâr ile hâşâkden
Haremnden pâk iden gibi o dost cevr-i nâdânı

Anıñ ma‘nâsı keşretde ziyâde mevc-i deryâdan
Düşürür kıymetinden cevheri lü‘lûi mercânı

Hisâb olmaz u ‘add olmaz ‘acâyib hem rumûzâtı
Fütûr gelmez uşanmaz okuyan bunı hezârânî

Münevver oldu dü-çeşmi okuyan çün didim aña
Selâmet bulduñ ey kârî ki tutduñ hâbl-i Hâkkânî

100 Cehennem nârı havfından okusañ ger anı bunda
Söyünür anda bi‘llâhi bu derd ile o nîrânı

11b O bir havz-ı müzeyyâ gibidir anıñla nûrlanur
‘Uşâtıñ çün qararmışken vücûhları vü ebdânı

‘Adâletde şırât gibi yâhud mîzâna beñzer ol
Ki yokdur ğayrde bunun gibi ‘adl ile ihsânı

Bilürken bilmeziñ inkârını itme ta‘accüb sen
Hasûd u münkeriñ dâim tecâhül hâl ile şânı

‘Alîl-i çeşm olan inkâr ider şemsiñ ziyâsını
Bilemez ta‘mını anıñ seķâmet bulsa dehânı

- 105 Eyâ sâilleriñ maqşûd olan evlâ vü a‘lâsı
Tolanur sâha-ı luţfuñ gerek râcil ü rûkbânı
- 12a Dağı ey mu‘teber olanlarıñ âyât-ı kübrâsı
Vü ey luţfi ğanîmetler bileniñ ni‘met-i şanı
- Haram’dan Mescid-i Akşâ’ya itdiñ seyr bir şebde
Şu bedriñ seyrine beñzer olur zûlmetde nûrânî
- Maqâm-ı kabe kavseyn’e ki vardıñ olmadı kimse
O yire varmaya qâdir dağı itmedi seyrânı
- Cemî‘-i enbiyâ ol şeb seni taqđim ü itdiler
Hadem mağdûmına eyler gibi taqđim-i Haqqânî
- 110 O şeb seyr eylediñ seb‘a semâvâtı ki anlardan
Geçüp olduñ melâik zümresiniñ şâhib-erkânı
- 12b Şu rütbe oldu qurbiyyet qomadıñ sâbıka bir yer
O menzilde qomadıñ ğayr kim bir cüz’i meydânı
- Ki nisbet rütbeñe cümle maqâmı aşığa koyduñ
Nidâ olundu ref’iyle nidâyı mişl-i ferdânî
- Vişâl-i zâta Mevlâ’ya irişdüñ ki nihân gözden
Dağı bir sırra mażharsıñ kim odur sırr-ı pinhânî
- Tecemmu‘ eyledi sende bezr-i mu‘ciz bilâ-işrâk
Terakki eylediñ menzillere bî-ğadd ü pâyânı
- 115 Saña bir rütbe viridi Haqq ki ‘âlî cümleden qadri
Dağı virildi bir ni‘met ki bilmez anı her dâni
- 13a ‘Înâyet eyledi Allâh beşâret ehl-i İslâm’a
Yapup bir qubbe kim aşlâ yıkılmaz resm-i erkânı

Ĥabîbin ekrem ettiyse kamu mürselden ol Allâh
Bizi de ekrem eyledi ümemden kıldı ihsânı

‘Adûnuñ yüreğın korķutmada aĥbâr-ı bi‘set çün
Esed şavtından ürkmesi gibidir meyš ü ĥayvânî

Cidâlde ramĥını ol şâĥ ‘adûya ta‘n iderdi kim
Şuña beñzer ki zeyn olmuş bezr-i laĥm ile dükkânı

120 O cengden kaçmağâ tâlîb olup hem ĥıbtâ itdiler
Ki biz daĥi olaydık laĥm-veş der-pâ-yı mürĥânı

13b Geçerdi nice gün bilmezler idi kanğı gündür bu
Leyâlî eşürü’l-ĥürm gelmedikçe vaĥt-i ezmânı

Bu İslâm ‘askeri beñzer şu zayfa câ-yı küffârda
Eline geçse yirlerdi olarıñ laĥm u hem kanı

Çeker deryâ gibi ‘asker seğirdürler ‘adüvv üzere
O merdân taĥka-ı mevc urmada şan baĥr-i ‘ummânı

Bular da‘vet kabûl eyler daĥi ĥaĥlıķ şevâb eyler
Ĥazar küfriñ kökin eyler helâk çün ehl-i tuğyânı

125 Bularla millet-i İslâm bulup temkîn-i kuvvetler
Ĥalâş buldı çü ĥurbetden bulup ĥudretle rüĥânı

14a Kefli Ĥaĥ’dır İslâm’ıñ ki ĥayr-ı şevher [ü] ebdir³⁸
Daĥi tül [u] yetim olmaz ki görmez aşlâ ĥızlânı

Çü İslâm ‘askeri tağlar gibi ĥaşma suâl ile
Ki anlar gördi İslâm’dan ne dürlü tîğ-ı bürrânı

³⁸ Beyitte yer alan “şevher [ü] ebdir” ifadesi no: 25, yk. 14a’dayoktur, o kısım boş bırakılmıştır.

Hüneyn ile Uğud Bedr ehline şor anlarıñ hâliñ
Helâki vaqti anlarıñ daği müştedd ez-în anı

Boyarlardı beyâz şemşîrini aħmerle çün ğanı
Ser-i a‘dâya urduqça çıkup meydâna gerdâni

130 Ğalemleri rimâhıyla yazarlar ğaţı-ı yâğûti
Olarıñ cism-i ğarfî ğomadı bî-noğta Ğur‘ân‘ı

14b Silâhıyla şalâĥ ĥâliyle sîmâları her dem
Temeyyüz itdi a‘dâdan şanasıñ verd-i ĥandâni

İderdi armağan Mevlâ olara nuşreti bâdi
Ki neşr-i yer diri‘ içre gonca-ı gül gibi merdâni

At üzre mürtefi‘ yirde biten otlar gibi ğünler
Sebeb dînde şalâbetden deĝil şiddeti ğavlânî

Yüreĝi ğopdı a‘dânıñ ki ĥavf-ı leşker-i dînden
Bular farĝ itmez oldılar ğuzu ile çü insânî

135 Muħammed‘den bulan nuşret mehîb olurdı şöyle kim
Esed görse mîşelikde anı olurdı lerzânî

15a Görülmemiş ki anıñ dostı ebed manşûr olmaya
Ki yoĝdur bir ‘adûsı kim o bulmaz ola ĥızlânî

O itbâ‘ın iderdi ĥışn-ı dînde şöyle kim maĥfûz
Ki Leyş evlâdı ider gibi ĥıfz hem nighebânî

Yire çaldı nice ehl-i cidâli çün kelâmu‘llâh
Nice ĥaşmıñ daği ğırdı belini sırr-ı burhânî

Saňa mu‘ciz yeter ‘ilmi zamân-ı câhiliyyetde
Yetimlikde daği anıñ olan âdâb u erkânî

- 140 O şâhı medh ile maşşûd eyledim ‘afv bunuñla
Şu ‘ömr içün ki geçmişdir hadem şi‘r iledir fânî
- 15b Tağıldı boynuma encâmı havf olan ‘ameller hep
Ki gûyâ ben şu kırbânım ki benden dökeler kıanı
- Şabî-veş oynadım şi‘ri hademle ben hevâm içre
Ki zenb oldı olanca hâşılıım hem nedm peşimânı
- Hayıf şol nefsi bed-hâha ticâretde olup gâfil
Ki dîn almadı dünyâda çü kıaldı şöyle hüsrânı
- Şatup dînini dünyâyâ viren ol câhil-i ‘âkıll
Aña bir gâbn-ı fâhiş oldı ki bilmez otaranı
- 145 Günâhım çok ise gerçi gönülden şıymazam ‘ahdi
O şehden dönmezem bi’llâh ki tutdım habl-i îmânı
- 16a Semiyy olmağla aldım ben andan bir kavî zimmet
Vefâ itmekde ‘ahdine olur çün berk peymânı
- Elim tutmazsa ol yârim kıyâmetde çü fazlından
Şırâf üzre nolur hâli o pâ-yi nedem ‘işyânı
- Ne mümkün eyleye maħrûm keremden râci muhtâcı
Ya hürmet itmeye hâşâ rücû‘ ide çü cîrânı
- Şu günden berü ki fikrim anıñ medhinde olmuşdur
Değil gayrı olur ancağ anıñ çok luğf-ı ihsânı
- 150 Ğınâsı aslâ terk itmez yed-i muhtâcını elbet
Ki bârân bitürür ezhâr u güllerdir gülistânı
- 16b Bu medh ile murâdım zînet-i dünyâ değil bi’llâh
Züheyriñ itdiği gibi du‘âdır medh-i sulţânı

Şeniñ ğayrı penahım yođ benim ey Ekremü'l-mahlûk
Hulûl itse havâdişler ki sensin merci'-i cânı

Şefâ'at baña itmekle çü gelmez câhıña noķşân
Kerîm olan ki bu günde ider in'âm u ihsânı

Cihân zerre değil ey şâh keremle bahş-ı cûduñdan
Kalem levhinde sađr olan 'ulûmuñdan olur şânı

155 Kuşûr u cürm-i keşretle dilâ Hâķ'dan ümîd kesme
'İzamda tağ kadar olsa ider maħv zerre ğufrânı

17a Umarım rahmetin Hâķķ'ın o günde vaķt-i kısmetde
Günâhımdan ziyâd olsa o demde luşf-ı Sübhânı

Ümîd-i gönlümi senden çü 'aks itme benim yâ Rab
Güzelce bir hisâb ile beni sen eyle şâdânı

Bu mücrim kuluña luřf it Şehâ dâreynde kıl mesrûr
Anıñ şabrını kesr itme virüben soñra hızlânı

İlâhî rahmetiñ yağdır o Şâh'a kim anı sevdüñ
Resûlüñdür devâm eyle aña bârân-ı ihsânı

160 Anıñ aşhâb [u] âline dağı etbâ'ı enşârı
Vera' 'ilm [ü] ğilim fażl [u] kemâldir bunlarıñ şânı

17b Gülistânda şabâ tağrîk itdükce çü eşcârı
Tarab şevķ virdüğünce 'ıyse hoş na'me-i rûhânı

162 Hâbîbiñ âsitânında göñül maħzûn turur dâim
Sevindir 'izzetiñ haķķı kuluñ Sûzi-i sûzânı

SONUÇ

XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Ahmed Sûzî, Halvetî geleneği sürdüren mutasavvıf bir şairdir. Hac ziyareti ve öğreniminin bir süresi dışında Sivas'ta yaşayan Sûzî, 65 yıllık ömrünü ilim öğrenme ve öğretmeye adanmıştır. Büyük dedesi Şemseddin Sivasî'nin Sivas'ta kurmuş olduğu Halvetiyye dergâhında postnişinlik görevinde bulunan Sûzî, çok velud şair ve müellifler yetiştiren bir aileden geliyor olmasıyla, tasavvufi bir gelenek içerisine doğmuş ve kendisi de bu geleneği devam ettirerek önemli eserler kaleme almıştır.

Şimdiye kadar hakkında yüksek lisans tezleri hazırlanmış olmasına rağmen, belki biraz da Sivas'ta yaşamış olması nedeniyle, yapılan bu çalışmalarda eserlerinin tamamının tespit edilememesi, bu araştırmaların eksiklikler taşımasına neden olmuştur. Şairin hâlâ yayımlanmayan eserleri bulunmaktadır.

Bu eserimizde ilk kez yayımlanan ve Şemseddin Sivasî'nin *Süleymâniyye* isimli eserinin mütemmimi durumunda olan *Süleymânnâme* bunlardan biridir.

Yine, yapılan çalışmalarda bahsedildiği halde henüz bulunulmadığı kaydedilen ve iki nüshasını tespit ettiğimiz *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*'si de ilk kez bu eser içerisinde yayımlanmıştır.

Vasiyetnâme ismini taşıyan mensur eseri ile tez çalışmalarında tespit edilemeyen ve bu eser içerisinde incelediğimiz *Abdulvehhâb Gâzî Menkıbesi* ile toplam sekiz eserin sahibi olan Ahmed Sûzî, Yunus Emre yolunda yürüyen bir mutasavvıf şairdir.

Yazmış olduğu *Süleymânnâme* isimli mesnevîsi edebiyatımızda örneği az olan Hz. Süleymân kıssasına ait önemli bir eserdir. Bu açıdan Kur'ân kıssalarını konu alan dinî edebî türümüze yeni bir eser kazandırmıştır. Sivas'ın manevî

önderlerinden olan Abdulvehhâb Gâzi ile Ahmed-i Turan Gâzi'yi de konu edinen *Abdulvehhâb Gâzî Menkıbesi* de menakıbnâme türü için aynı derecede önemlidir.

Bu eser, edebiyatımızda iki ayrı şekli bilinen ve dinî kahramanlıkların konu edildiği Danişmendnâme, Battalnâme türündeki menkıbelere örnektir.

Şairin *Pendnâme*'si de bir mutasavvıf tarafından müridân için kaleme alınan pendnâmelere güzel bir örnektir.

Edebiyatımızda çokça tercüme edilen ve şerhi yapılan Busirî'nin *Kasîde-i Bürde*'sinin Sûzî tarafından yapılan manzum tercümesi de bu türün güzel örneklerinden biridir.

Arapça'dan yapmış olduğu bu tercüme ve Farsça bir divan oluşturması Ahmed Sûzî'nin bu dillere hakimiyetini göstermektedir.

Kaleme almış olduğu eserler dikkate alındığında Sûzî'nin sadece müridân yetiştiren bir mutasavvıf olmadığı, her ne kadar büyük dedeleri Şemseddin Sivasî, Abdülmecid Sivasî ve Abdülahad Nurî kadar olmasa da velud bir şair olduğu kanaatini de oluşturmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed Sûzî; *Pendnâme*, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, no: 4447/2.
- Ahmed Sûzî; *Pendnâme*, Osman Huldi Öztürkler Bölümü, no: 63/4.
- Ahmed Sûzî; *Pendnâme*, Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, no: 198/2.
- Ahmed Sûzî; *Pendnâme*, Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Bölümü, no: 365.
- Ahmed Sûzî, *Süleymânnâme*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi, F. Güneren Bölümü no: 25.
- Ahmed Sûzî, *Menkıbe-i Abdulvehhâb Gâzî*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi, F. Güneren Bölümü, no: 11.
- Ahmed Sûzî, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi- F. Güneren Bölümü, no: 25.
- Ahmed Sûzî, *Tercüme-i Kasîde-i Bürde*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi- F. Güneren Bölümü, no: 108.
- Ahmed Sûzî, *Sülûknâme*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Şemsi- F. Güneren Bölümü, no: 110.
- Aksoy, Hasan, “Sûzî”, *DİA*, İstanbul 2010, C. 38.
- Aktaş, Hasan, *Çağdaş Türk Şiirinde Peygamberler*, Edirne 2006.
- Arslan, A. Turan, “Şemseddîn-i Sivâsî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas*, Sivas 2007.
- Arslan, Zafer, *Ahmed Sûzî-i Sivâsî ve Divanı*, S.İ.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2010.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul 1951.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *İzahü'l-meknûn fi'z-Zeyl alâ Keşfi'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, İstanbul 1947.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333.

- Ceylan, Metin, *Ahmed Suzî Divanı'nın Edisyon Kritiği*, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1999.
- Dindar, Bilâl, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, İstanbul 1992.
- Göktaş, Mehmet, *Sûzî Divanı'nın Dinî ve Tasavvufî Tahlili*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996.
- Güneren, M. Fatih, *Sivasî Şiirleri*, İstanbul 2005.
- Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)* (haz. S. Uludağ), İstanbul 1982.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3. Baskı, İstanbul 1988.
- Karakoç, Sezai, *İslam'ın Şiir Anıtlarından*, 3. Baskı, İstanbul 1985.
- Kaya, Mahmut, "Kasîdetü'l-Bürde", *DİA*, İstanbul 2001.
- Kaya, Mahmut, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, İstanbul 2001.
- Kocatürk, Vasfî Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1964.
- Kutlu, Mustafa, "Pendnâmeler", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 7, s. 241-242.
- Ocak, Ahmet Yaşar-Kutlu, Mustafa, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989.
- Sağlam, Abdülkadir, *Suzî Divanı*, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2000.
- Sezer, İsmail Hakkı, "Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2000, Sayı: 10.
- Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî, *Menâkıbu'l-Ârifin* (yayın. Tahsin Yazıcı), Ankara 1976.
- Şener, H. İbrahim, *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi*, İzmir 1995.

- Şener, H. İbrahim-Yıldız, Alim, *Türk İslam Edebiyatı*, İstanbul 2003.
- Tekin, Arslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, İstanbul 1995.
- Ulusoy, Ayşe, *Ahmed Sûzî Divanı*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2004.
- Yıldız, Alim, “Ahmed Sûzî ve Pendnâmesi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas*, Sivas 2007.
- Yıldız, Musa, *Niyâzî Mısırî Kasîde-i Bürde Tesbî’i*, İstanbul 2007.
- Yasak, İbrahim, *Sivas Yatırları ve Abdulvehhab Gazi Hazretleri*, Sivas 2010.

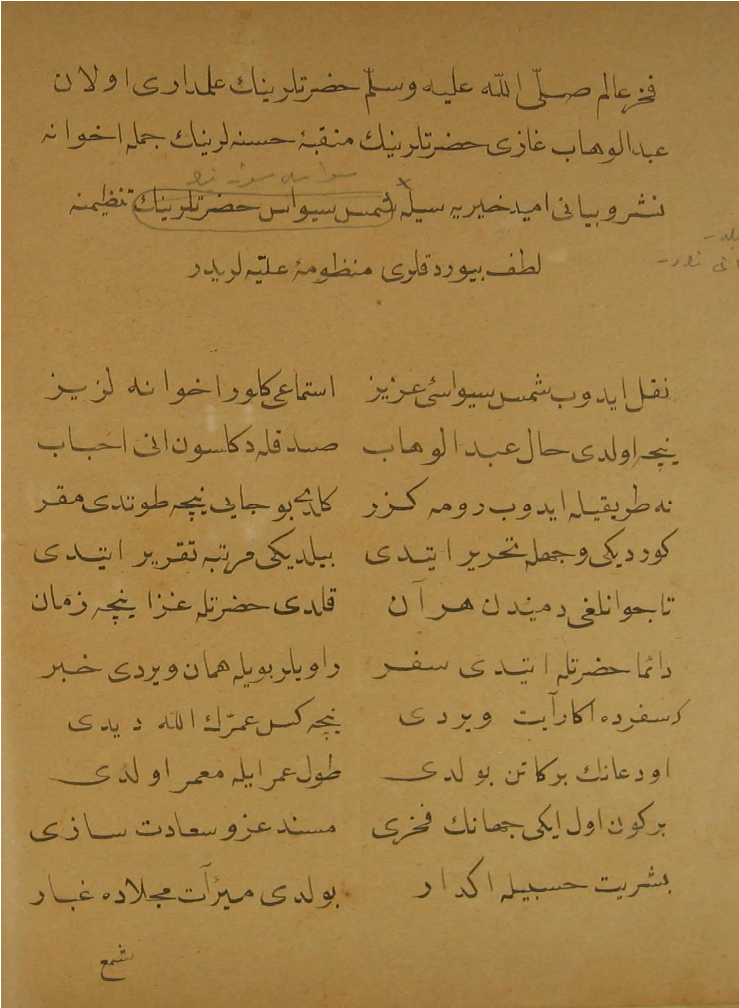
EKLER

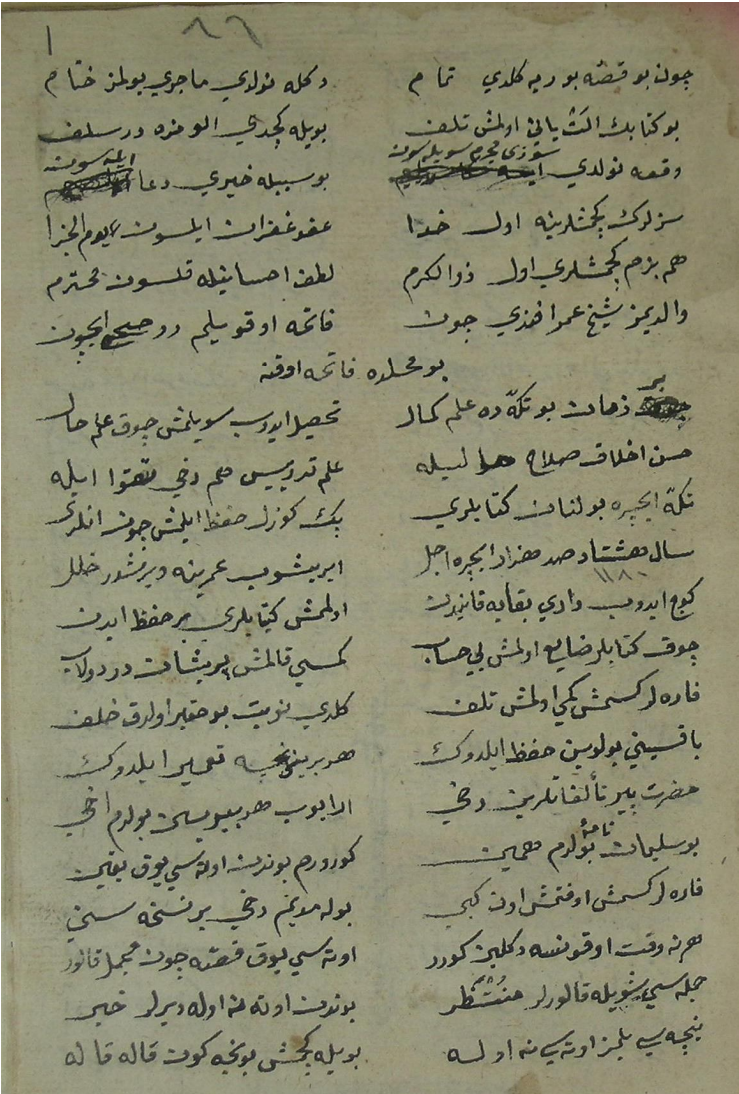
Ahmed Sûzî'nin kabrinin de içerisinde bulunduğu Şemseddin Sivasi Türbesi

Türbenin içinden bir görünüm

Menkibe-i Abdulvehhâb'ın ilk sayfası: Süleymâniye Ktp. H.
 Semsi-F. Guneren Blm. No: 11, yk. 111b

Süleymânâme'nin ilk sayfası: Süleymâniye Ktp. H. Semsî-F. Guneren Blm. No: 25, s. 86

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 آيِن تَد كِر جِيرَانِ بَدِي سَلِم مَرْتَبَتٌ وَمَعَا جَرِي مِنْ قَلْبِهِ بِدَمِ
 جَانَا الْكَذِي اُولَسْمَتِ كَانِ اِبْرُوِي جَانَانِي
 كِه خَلَطِ اِيْتَدِكِ رُوَانِ اَشِكِي جِسْمِ اَحْمَرِ قَانِي
 اَمْرَهَبْتِ الرَّيْحُ مِنْ نَفَا؛ كَا ظَلَمِي وَ اَوْ مَصْرَ اَلرِّقِ فِي الظُّلْمِ مِنْ اَضْمِ
 حُبِ يَادِ نَسِيمِ اَسِدِي عِي اُولِ سُوِي وَ فَا اِدِرِن
 ضِيَايِ اُورُوِي يَا زَلْفِ سِي بَهْدِنِ شَوْقِ نُوْرَانِي
 فَيَا لَعَيْنِيكَ اِنْ قَلْتِ اَكْفَا هَمًّا وَمَا لِقَلْبِكَ اِنْ قَلْتِ اَسْتَفِي قِيَامِ
 نَهْ سِرُوِي جِسْمِ كِيَرِ يَانِكِ بِيَا اِيْمِ دِي سِي سَكِ اَنْظِرِ
 نَهْ حِكْمَتِ قَلْبِ مَهْمُوْمِكِ دِهَادِمِ اَرْتَرِ اَحْزَانِي
 اَجَسْبِ الصَّبَابِ اَنْ اَلْبُ حُنُكْتِمِ مَا بَيْنَ مَسْجِمِ مِيْنَهْ وَمَضْطَرِمِ
 صَانُوِي مِي سِي سَكِ اِيَا عَاشِقِ كِه عَشَقِ حَالِي اُولِي نِهَانِ
 كِه ظَاهِرِ اُولِي كِيَنِ جِسْمِ تَرِ سُوِي زِ دِلِ جَانِي
 لَوْلَا اَلْهَوَى لَمْ تَرَقْ وَمَعَا عَلِي ظَلِيلِ وَلَا اُرْقَتِ لِدِكْرِ الْبَانِ وَالْعَلِيمِ
 كِه عَشَقْتِكِ اُولَسْمَهْ دُو كَرِ اِيْدِكِ يَاشِكِ ظَلِيلِ اُولِي زِمِ
 دِي شَبِ كِيَرِ اُولُوِي دِكْرِ اَنْغَرِ اِيْدِكِ سِرُوِي قَدِ بَاخِ
 فَا

يَا رَبِّ وَأَجْعَلْ رِيَاءِي مُنْعَكِسًا
 كَذَلِكَ وَأَجْعَلْ حَسْبًا عَيْدِي مُنْعَكِسًا
 امید کوی کلکی سوزن چو عکس آینه ببارب کوزله بر حسابید بنی شش ایدت شادانی
 وَالطُّغْيَانُ يَغْدِرُكَ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ
 صِدْرًا مَنِيَّ تَمُدُّهُ الْأَهْوَالُ لِتَسْتَهْرِمَ
 بوجردم قولو لطف ایت شهه داره قیوم سره آنک صدق کسره و برو بن صدق خدایا
 وَأُذِنَ لِلْحَبِيبِ صَلَوَةَ مَلِكِ رَاغِبَةٍ
 عَلَى النَّبِيِّ مِنْهَا وَنَسِيحَةٍ
 الهی حجتک بلغدر اوشام انی کوردی رسولکدر روم ایله اکاباران احاف
 وَاللَّيْلِ وَالصُّبْحِ وَالنَّاقِعِينَ كَأَنَّهُمْ
 أَهْلُ النَّفْيِ وَالنَّفْيِ وَالْحُلْمِ وَالْكَرَمِ
 آنک اصحا ایدی وخی انصاری ورع علم فضل کمال در بو نلک ش
 مَا رَجَحْتَ عَدِيَانَ الْبَانِزِ رِيْحًا
 وَأَطْرَبَ الْفَيْسُ حَادِ الْفَيْسِ بِالنِّعَمِ
 کلت اصحا ترحم ایتیکم چو اشجاف طرب شو قور و کونجه عیض خوش نغمه رو
 حَبِيبِكَ أَسْتَأْنِدُ كَوَّلَ حُجْرُونَ طُورًا
 سونیدور عزتد حق قولو کوزلی سوزانی